

సాహిత్యం

భారతీయ సాంస్కృతిక పక్షపత్రిక

సంపాదకుడు: విద్యాన్ బిల్వసు సీతారామశాస్త్రి.

సంపుటము 3

రాజమహేంద్రవరము 16-10-1980

సంచిక 24

—* ఈ సంచికలో *—

- 1) కృష్ణశాస్త్రి భావ (నా) శిల్పము.
- 2) శివశంకరులు - కవిప్రియ.
- 3) మత్తకోకిల (గేయ), తెలుగు వెలుగు (పద్య)
- 4) ప్రేమ్చంద్ 'గోదాన్'.
- 5) మార్పు - తీర్పు (పద్య)
- 6) అన్నమయ్య సంకీర్తనములు - శృంగార రసపోషణము.
- 7) 'అభినవ రామకృష్ణ' అద్వైతాన్నివారి కవితాహాసము 'ఋతుహాసము'.
- 8) 'చాణక్య నీతిదర్పణము'.
- 9) మా (నవ) లీల. (పద్య)

—11—1980 వార్షిక సంచికలో సాహిత్య సృష్టిప్రేరణ, నష్టరామరూపకములు, సారంగధరుని కథ - ఒక పరిశీలన, పద్యం విలువ, ఆంధ్రసాహిత్యము-హాస్యరసము, వసుచరిత్ర నాటకీయత, ధైరవుని కవితాకళ, అఖరగౌతమ సంగమేశ్వరశాస్త్రి, కాలిదాసు వర్ణనావైచిత్ర్య, కవుల కలాలలో కలహాస మొదలగునవి ఉంటాయి.

—* 1, 16 తేదీలలో ప్రచురింపబడును *—

చందా :

సంవత్సరమునకు రు. 12—00.

అర్ధసంవత్సరమునకు రు. 6—50.

విడిప్రతి 60 పై.

వార్షిక సంచిక వెల 1-50

★ స మా లో చ న ★

* జాతీయ సాంస్కృతిక పక్షపత్రిక *

సంపాదకుడు విద్వాన్ బులుసు సీతారామశాస్త్రి

Retired Telugu Lecturer, V T J College, Rajahmundry

సంపుటము 3

రాజమహేంద్రవరము 16-10-1980

సంచిక 2

కృష్ణశాస్త్రి భావ [నా] శిల్పము

— శ్రీ ధూళిపాళ అర్కసోమయాజి, డి ఏ

‘కాకః కృష్ణః పికః కృష్ణః
కోభేదః పికః కాకయోః
వగంతకాలే సంప్రాప్తే
కాకః కాకః పికః పికః’

కాక కోకిలలకు ఈ విధంగా భేదం చెప్పబడింది. సాధారణంగా రూపురేఖలలో కాక కోకిలల కభేదమే. అయినప్పటికీ వగంతకాలం వచ్చింది అంటే కాకముయొక్క అగలు బండారం కాస్తా బయటపడుతుంది నిజంకూడానూ! వసంతం భువిలో వచ్చిందీ అంటే కోకిల గతాన్ని ఆపడం కష్టమే! అది దాని ధర్మం గూడానూ! కోకిల సాధారణంగా ఆడలలో పువ్వులలో దాగుచూ వగరు వగరు లేమావి చిగురులు మేసి శ్రావ్యంగా కుహూ కుహూ రవములను లోకమనందంతటా మోగోగిస్తూకూస్తూఉంటుంది అలాగే కృష్ణశాస్త్రిగారి పేరు వినిపించి వంతినే మనకు శురుకువచ్చేవి ఆ ఆకులూ పువ్వులనునులేత రెమ్మలూ! అలాగే అయిన గూడా ఆడల పువ్వుల దాగుచూ భావ గీతాలే కలహజితములు కాగా కుహూకుహూ రవములతో శ్రావ్యమైన కవితాగానాన్ని లోకంలో మోగోగించారు అనడంలో అతిశయోక్తి ఏ మాత్రంలేదు ఆటి దేవులపల్లి కృష్ణశాస్త్రి

గారు అనే భావకోకిల ‘నాకిక అమని లేదీ భువిలో’ అని తలంచి కలవిహంగమ పక్షముల తేలియాడుచూ విహంగపథమును బట్టి తారకామణులలో తానొక తారయై మాయమైనారు నిజానికి వారు ఆశించినట్లుగానే ఆకులలో పువ్వులలో దాగిపోయాడేమో!

‘కార్య కాటిల్య కల్పిత కథన దాస్య శృంఖలములు తమంతనే చెదరిపోవ గగనతలము మాత్రోగగ కంఠమెత్తి జగము నిండ స్వేచ్ఛాగాన ఝరుల నింతు’

అని ఆత్మాశ్రయ కవితకి జీవంపోసి స్వేచ్ఛాగానఝరులను సురుచిర నుండ తొన్నత విశుద్ధ మహద్భూత భావశక్తితో భవ్యభారతీ రమణీయ పద సరోజ జీవ నమృతం బ్రవహింపజేసిన యవర భగీరథుడు మన దేవులపల్లి వేంకట కృష్ణ శాస్త్రిగారు వారి ‘కృష్ణపక్షం’ అనే కావ్య సరోవరంలో క్రిడా మరళమై విహరించి నేను గ్రహించిన కవితాతంతువుల గొన్నింటిని జవిమాపుటకు ప్రయత్నింతును

కృష్ణశాస్త్రిగారిరచనలో ముఖతా అయిన మైన దీక్షపక్షపక్షకావ్యము అసలు

కావ్యం అనే దానికి వారిచ్చిన నిర్వచనము

‘ఊపి ఊపి మనసు నొక్కొక్క వేదన కావ్యమాను మరియు గాన మాను’

అని తమ పల్లకీ కావ్యంలో తెలియజేసినట్లుగా ఈకృష్ణపక్ష కావ్యంగూఢ కవిత్వాదయ ప్రదర్శన రూపమైన ఒక దృఢము లాంటిది ఇందులో వేడుకలన్నాయి. వేదన లున్నాయి. కవిది తీరని చిచ్చు-తీరని తృప్తి! అని వారే చెప్పకన్నారు గూడా అట్టి ఈ కావ్యంలోని భావనాశిల్పము నిండుకంత పరిశీలించి ఒండు రెండు ఉదాహరణములను గైకొందము స్వేచ్ఛాగానము అనేఖండికలో

‘యుగయుగంబుల నీశ్వర యోధులగుచు స్వేచ్ఛకై ప్రాణసుమము లర్పించు వారి అమల జీవిత ఫలము ధన్యతను గాంచ జగమునిండ స్వేచ్ఛాగాన ఝరుల నింతు’

అన్నారు ఆ విధంగానే నమ జీవితాన్ని అర్పించుకున్నారకూడా! ‘పలకె విషమైన తుచ్చ జీవనము విషము’ అని ఆసలైన ప్రేమతత్వాన్ని తెలియజేసారు ‘నా విరులకోట’ అనే ఖండికలో ఒక్క ఉదాహరణము ఇది కృష్ణశాస్త్రిగారి

ఊహకాలితను పట్టుచూపుతుంది. వారి విరులతోటలో ఒక్కపడపు గులాబి మొక్కను పెంచా రట. దానికి వర్షం కావాలిదా! వారి క్రణయ జీవనమే ఆ వర్షమట! సరే! అదృష్టం కండింది మారాకూ తోడిగింది పైగా మొగ్గగా పువ్వుగా మారింది కూడా! ఆ పువ్వు-తానూ పరస్పరమూ చూచుకుంటూకాలం వెళ్ళబచ్చారట! తోజాలు అన్నీ ఒకలా ఉండవగదా! సరే! ఇంతవరకూ కథ 'కామెడీ' లోనే నడిచింది అక్కడం టారు మన కవీంద్రులు చూడండి ఈ క్రింది పద్య ప్రసూనము

ఎట్టు లది దాపురించెనో యే మొ యంత నాకు సందుల త్రోవల నల్లదిగియె నొక్క క్రూరార్క కిరణమ్ముఁజూర్చి వాలి నా గులాబి సోలెయు తూలి నన్ను వీడె

అంటారు ఎంతటి భావనాశక్తి! ఆ తేలిగీతిలోని ఎత్తుగడలూ, దింపుగడలూ ఒక్కసారి పరిశీలిద్దాం ఇందులో మన కవి ఆ క్రూర అక్క కిరణమయొక్క ధాటిని అక్షర విన్యాసంలో ప్రదర్శించారు ఆర్కకీరణముల ధాటికి ఆ గులాబి సోలిపోయినట్లుగ నే నాల్గవపాదం అర్కగణం వలన ఆ'గులాబి' అనే పదంగూడా విరిగిపోయింది ఆయి వర సగా నడచిన వగణములు ఆగులాబి సోలివీరితని క్యక్తం చేస్తున్నాయి తరువాత ఆగులాబి సోలి నందులకు సంతాపం వ్యక్తం చేశాయి తోయిల మరియు మందపవనము ఎంతటి ఆపూర్వ కల్పన! సాధారణంగా మన కవులకి లోకువైన పద్యం తేలిగీతి అట్టి కన్నీపద్యంలో ఎంత భావాన్ని క్రదర్పించాకోకదా! ఒక చిత్తుగవుకు మన కళ్ళ ముందంచారేమో! పరిశీలింతురు గాక!

ఇక 'నాకమరణమ్ము' అనే ఖండికలో మరణం అనేటు వంటిది లేతనుడియట! తుది మొదలు కానరానట్టి సుహృద్భకార

కలుషిత కృష్ణపక్షంపువీధియట! అట్టి మజాన్ని తాము తీరలే దట! ఎందుకో తెలుసా? అందులో స్వార్థం ఏ మాత్రం లేదు ఈ విషయంలో వారి సమర్థనను తిలకిద్దాం

కరముకరమున కీలించి కలసి యెలసి మన్న సహధర్మచారిణి మధుర మధుర మూర్తి, ప్రియురాలు, సఖురాలు పూర్ణరాగ కలిత, నాదుఃఖ మసుపు లే తొలగిపోవ వీడిపోవు నేమో యను కెరపువలన నాకు మరణమ్ము వల దని నాను.

చివరికి 'ఏను మరణించుచున్నాను' అంటారు మరో ఖండికలో దానిక కారణం ఎన్నిఎన్ని నిశ్చాము లెగననవియ్యో ఎవరి కారుక. ఇదే సందర్భంలో ఆయనం టారు 'నాకొరకు చెమ్మగిల నయనమ్ము లేదు' అంటూ బాధపడతారు నిజానికి ఆ సందర్భంలో

ఇదియె నాచితి, పేర్చితి నేనె దీని వదలిపోని నాయవసాన వాంఛ గాగ, వడకని కరాల రగులుచు దుడుకు నిచ్చు లాలనల నింత నునీగాగ కాలు క్రుటి నే! ఆలయు వాతెర యూర్పుగాలులుకదల్చి రేపు నంతె నాక స్థల రెగమంట .

అంటారు నిజానికి వైపద్యాలు కన్న పారకులు కన్నీరు కార్చని వారుండ రేమో! చెమ్మగిల్లని నయన ముండదేమో!

చివరిగా 'అ క్షేపణము' అనే ఖండిక లోని ఒక సీస పద్యాన్ని పరిశీలిస్తే కృష్ణ శాస్త్రిగారి ఊహవైభవం, మ సుని దోమకుంటుంది ఆ పద్య చది

ఎలదేటి చిరుపాట నెలయేటి కరటాలఁ బడిపోవు విరిక న్నెలలపు వోలె తీయి మల్లెపూదే న సోనలపైని తూగాను తలిరాకు దోనెవోలె

తొలిప్రాద్దు తె మ్మెరత్రోవలో పయమై పరువెత్తు తోయిల పాటవోలె వెల్లువలె పారు వెలది వెన్నెలలోన మునిగిపోయిన మబ్బితునుకవోలె చిరుత తొలకరి వానగా చిన్నిసానగ పొంగిపార తెడు కాల్యగా నింగి కెగయు కడలిగా పిల్లగ్రోవిని నెడలు వింత తీయదనమల లీనమై పోయె నెడద.

పై పద్యంలో కృష్ణశాస్త్రి భావ ప్రవాహం చక్కని గమకంతోనడిచింది. వర్ణించెను వస్తువు పిల్లగ్రోవినుండి వెడలు తీయదనము. పద్యం ఎత్తుగడను పరిశీలిస్తే నిజాని కీ పద్యం మురళీపై వాయింప దానికి ఎంతో అనువుగా ఉంటుంది. అంతవంకూ ఎందుకు? మొదటి పాదం చదివితే చాలు! ఆ మురళీ నినాదం మన సుకి తగలక మాన దేమో! సగణము ఆపయలఘువుతోనడచిన భావప్రవాహం ఆ మాధుర్యం అనుభవంపఁ జేస్తుంది అలాగే రెండవ పాదంనుంచి ఆలయకు అనుకూలంగా గణాలని సమకూర్చారు. ఇదికేవలం సీస పద్యంగా చదివితే ఆ భావం అందదేమో! బహుశః శాస్త్రి గారి 'తిరుప్పావు' లోని సంగీత లహరి ఒక్కవారి గుర్తుకు వచ్చిందేమో! అని ఊహ మాత్రమే!

ఈ విధంగా కృష్ణశాస్త్రిగారు భావ కవితా కూడికములు వెల్లిగక్కి పక్షి గా మధుపముగా, చందమామగా, ఆవలో ఆపగా ఆలయగా, చిగుంకుగా, పాటగా ఆడుకుడుగునాదోబూచులాడుతూ కృష్ణ పక్షపు త్రోవలబట్టిబోయి ఆ సర్వేశ్వరు నాస్త జలజ యుగ్మమున హాయిగా విశ్రాంతి నొందుచున్నారు. అట్టి మహా నీయుని కివే నాదోపుటాంజలులు—

శివశంకరులు - కవిప్రియ

(గత సంచిక తరువాయి)

- శ్రీమతి కె. వి శ్రీరంగ నాయకి, ఎం. ఏ

ప్రథమ రంగం

కవిప్రియ యామినీ పాలికావయస్య
యగు కేరళిక సంభాషించుటతో ప్రారంభం
అభిరుచి

“ఆన్యభావము వీడి యేకాగ్రమ వయి
పారవశ్యముచే గురుపాదపద్మ
యుగళైవై వ్రాని సంక్షేప మొందకుండ
మనలె దేటికి అటునిటు మానసంబు”

యామినీ ఈపద్యం రచించు సమయము
నికి నాలుగు నెలల చదువు పూర్తయింది
కవిత్వం చెప్పటానికి ఉత్సుకురాలైంది
యామినీకి సరసకవితా ప్రవీణత కలిగి
నప్పటినుండి తన హృదయం ఏమూర్తిపై
లగ్నమైందో ఆ మూర్తి నే భావించి కవి
త్వాన్ని చెప్పింది. ఇట్లు చెప్పడం లోకాను
భవసద్ధం యామినీ బిల్వణభట్టునందు
తన మనస్సునగల అవస్థలను వర్ణించింది.
యామినీ కోరిక ఇది.

‘కరగి పోసిన బంగారు కాంతిమీరు
దేశిక మహాశయు పవిత్ర దివ్యగాత్ర
యప్తియూతగ నెగ బ్రాకి అంతరిక్ష
విగ్రహమువోలె నుండవే వెర్రిమనస’

దీనిని విని కేరళిక ఇందలి అంతరార్థ
మేమోకాని అసీ ట్టుల సోచదు ఎంచి
చూడగా బిల్వణార్యు డెమి తలచునో
అని ప్రశ్నార్థకంగా చూస్తూ ఇలా అంది

కావచ్చునె గురస్తోత్రము
గానె బహిరంగముగ పద్యము
లరయ ననురాగముతోచదె
అనన్యూతముగా?

యామినీ శ్రీమతాదు భక్తియనుకొన
రాదా? అన్నది దానికి కేరళిక

ఆదిలో అనురాగ మంచురు
అవల దానిని భక్తి యంచురు
ఇంతలోనే యెదిగి పైమె
పైకిపోయె చెలి!

అని యామినీని వ్యాఖ్యానించి బుజం
తట్టింది యామినీ బిల్వణుని అభిప్రాయం
తెలిసికోదల్చి కేరళికతో నేను వారివద్ద
పద్యాలు చదివేటప్పుడు నీవు నాకు కన
పడవద్దని ప్రార్థించింది ఈ సమయం
లోనే బిల్వణకవి ప్రవేశించాడు నమ
స్కారాలు జరిగాయి ఈ సమయంలో
ప్రారంభ ప్రవచించడానికి ఏ మహాకవి
గ్రంథాలు తెచ్చావు? రాకుమారి! -ని
చేయి చూపాడు యామినీ చేతిలో ఆమె
అనిబద్ధకావ్యం వ్రాసుకొను నుండర
గ్రంథ మంది

అందలి పద్యాలు కిన్నులతోనే
పరించి ఆమె కిచ్చి యామినీ కవయిత్రి
అయింది ఈ పద్యా లెప్పుడు రచించి
దనగా ఆమె సమాధానం చెప్పింది

గతరాత్రి పానుపుమీద నుండ
కాముదీకాంతి వాతాయనం వెంటనచ్చి
నా తనువును పొందురపటవాసభూతితో
ముంచెత్తింది అప్పుడు గడియలు దాటి
నాయి కాని కనులు మూతపడలేదు ఆ
గగనహంసాన్ని పీఠీస్తుండగా దానిలో
మియొక్క అన్యబింబు గోచరించింది

అప్రయత్నంగా నా ముఖంనుండి
ఈ ఖండకావ్యం వెలువడింది దీనిని నే
నెప్పుడు రచించానో తెలియలేదు అంది
కవి పద్యాలు చదివి మెచ్చుకొన్నాడు.

కానీ అందలి అనురాగాన్ని గ్రహించి
నట్లు అభివ్యక్తం చేయలేదు “ కావ్య
వస్తువుగ! వెలయదె ధిషణలో విషయాం
తరమ్ము”? అన్నాడు యామినీ “స్ఫురి
యింపకుండుటే శుభదాయకమ్ము” అంది
యామినీ తలవంచుకొని దేవతా స్తవం
కన్నా దేశిక స్తవం గ్రంథంలో ఉండడం
కల్పానిదాయ అంది బిల్వణకవి ఆమాట
అంగీకరించి, అభివసనీధాంతం ఆవిర్భవించి
దని నవ్వాడు. అభివసనీధాంత
మంటే క్రొత్త సిద్ధాంతమనీ, అభివసనీధాంత
పాదాచార్యుల సిద్ధాంతమనీ శ్రీ శివశంక
రుల అభిప్రాయం

తరువాత యామినీ కాళ్ళిరు చూడా
లని కోరగా “నీవు అనుర్యంపశ్యవు
కావు! అంతఃపురం విడిచిపెట్టి రారాను”
కావున నీ తల్లిదండ్రుల యజ్ఞతో “రాజ
పుత్రుని, మహామోధుని, రాణి వయ్య
దవు” అనగా యామినీ రాజపుత్రు
డన్నను వివాహ మన్నను నాకు కోరిక
లేదు నేను నిశ్చి వివాహమాడతాను.
నామాట నమ్ము మనెను బిల్వణుడు
యామినీకి ఎటువంటి వరుడు కావాలో
అని ఏ విశేషణద్వయాన్ని వాడాడో
దాతోనే ‘గురుమహారాజ’! అని సంభో
ధించింది

అప్పుడత డాలోచించి జ్యోతిషం
కూడా చెప్పాడు “నాకు కార్తాంతిపలు
శీఘ్రకాలంలో ఏదో ఒక పెద్దగండ మనీ
ఆతరువాత ఊహల కందరాని గొప్ప
మంగళం చేకూరుననీ, చెప్పారు” అని
ఈ మాట వివరంగా నే యామినీ
ముఖంలో వివిధ భావాలు, అవస్థలు పరి
భ్రమించాయి ఆతడు రెండు మాసములు
పరిభ్రమించి వత్తు ననగా యామినీ ఏ
మాత్రం ఒప్పుకోలేదు పైపెచ్చు మీ
ప్రియశిష్యురాలు మీ “గళవకుళ మాల”
వాడనియె దని అభయంకూడ చెప్పింది

ఆశ్రమయంబో దుర్గపాఠడు, కోటి పాలుడు వచ్చి యామినికి విద్యాపరీక్ష జరుగుతుం దని తెలియచేస్తాడు ఇది ప్రథమరంగలోనివిషయం ఇక రెండవ రంగంలోని విషయం

రం డ వ రం గం

సప్తావసీ ప్రాసాదంలో ఉండగా కవి వాతాయనం నుండి చంద్రబింబాన్ని చూసి మృదుమధురంగా “మారనారాచ నిస్సాణ కాణోపల మి వోదితమ్ ।

యామినీ కామినీ కర్ణ కుండలం చంద్రమండలమ్॥ ”

రాత్రివేళ బిల్వణకవిమందిరానికి రాదలచిన యామినికి యామినీ శబ్దోచ్ఛారణము మంచి అవకాశాన్ని కలిగించింది తలుపు గడియనేసి వచ్చిన యామినినీ చూచి నీవేల వచ్చితి వనగా నాపేరు వినబడి వచ్చాను అని సమాధానం చెప్పింది

కవి ఆనాడు తాను వ్రాసిన పద్యాలు చదువుతున్నానని పల్కుగా వినిపింపుమని ప్రార్థించింది కవి వినిపింపగా విని ‘పురందర దిగంగనా

శ్రవణకుండలం మండలమ్ ।

యామినీ కామినీ కర్ణకుండలం”

ఈరెంటిని గరిచూచి గురువులకు తరణీ కుండలం మీద ఉత్సుకత గావున గ్రహింపుమని తన కర్ణకుండలాలు తీసి యివ్వబోయింది ఈకల్పన ఆ కవికిని కవి ప్రీయకును గమర్చుమై సుఖమారంగా నొదిగింది

కవి పద్యాలను వినిపించాడు. యామినీ వ్రాసికొంటా ననగా కవి వారించి వెడలి పొమ్మన్నాడు నేనువచ్చింది నాపద్యాలు వినిపించటానికి గూఢయాగ్రాస వచ్చాను అని బదులుచెప్పినా కవికరినరీతి వెడలి పొమ్మన్నాడు ఎట్టకేలకు కవి శిష్యురాలి పద్యాలను వివటానికి అంగీకరిస్తాడు నిష్ణాకంపై కూర్చుని యామినీ పద్యాలు

వినిపిస్తుంది కవి శిష్యురాలి రచనా విశ్లాసాన్ని మెచ్చి పొద్దుపోయింది పొమ్మన్నాడు.

యామినీ నాల్గడుగులువేసి వెనక్కు తిరిగి తనకు గలిగిన సంతయాన్ని వివరింపుమనగా, ఆమె కామనూత్రాల్ని చదువుతున్న దని గ్రహించి వివాహపూర్వం వద్దని మృదువుగా మందలించాడు దీని ఫలితం పునఃపరివ్యంగం కరిణయానంతరం నూత్రపరనఫలం జ్ఞాతసమ్మోచచర్విత చర్వణం.

బ్రాహ్మణుల వాక్కు పరుషమనియు హృదయం నవనీత మనియు పూర్వకపులు నిర్వచింపగా ఈకవి సార్వజ్ఞములు [బ్రాహ్మణకవివాక్కు] బిల్వణునివాక్కు మధువు నధఃకరిస్తుంది హృదయం వజ్రం కన్నా కఠినంగా ఉంటుంది. (ఆనురాగ విషయంలో) అన్నార బిల్వణుడు ఇలా సమాధానం చెప్పాడు.

స్త్రీల హృదయాలవలె మాహృదయాలు శిష్యురాండ్రపై మాత్రం కఠినంగా బ్రాహ్మణులకు అని నేనునైతిక బ్రహ్మచారిని కాను నేను నీ అనురక్తిని గ్రహించాను కాని నీ వసూర్యంపశ్య వైన రాకుమారివి అన్యలు చూచిన బాగుండదు పెడలిపా మృన్నాడు

ఆపుడు యామినీ తన ప్రీతిని కార్యరూపాన వ్యక్తంచేస్తూ బాలిగా తనను అంగీకరింపుమని వేడుకుంది ఆపుడు కవి నీప్రేమ నిష్కల్మషమే కాని లోకంలో శిష్యురాలికి వలపు తలకకించి కలలోవేసికొన్నా దని అప్రతిష్ట వస్తు దని సందేహించా నన్నాడు ఆపుడు యామినీ ప్రతిజ్ఞాపూర్వకంగా ఇలా అంది

‘శిరశివా మీరేమి చేసినారలు స్వామి గాఢరక్తిని స్వయంబ్రాహ్మ్య చేసింది యామినీదేవియే యను వైవశము సాక్షి’

అని తారి వివాహ విషయానికి కూడ ఉపాయాన్ని చెప్పింది నేను చాల లొందరగా మాతల్లితో జెప్పి సమ్మతింప చేసి ఆమెచే మన మనోరథమును నాతం ద్రికి చెప్పింతును తండ్రికూడ ఒప్పుకొను నని పల్కుతుంది. ఇన్నివిధాల భయాన్ని తీర్చినా కవి అనుమానిస్తున్నాడు ఆపుడు యామినికి కోపం వచ్చింది వెంటనే మరల కవి అనునయింప వలసి వచ్చింది ఆపుడు కాశ్మీర మధుర సుఖమారంగా యామినీ తీక్షణ కటాక్ష పాత ప్రణాళకు బొంబధాన్ని ఉపదేశించాడు

“ఇందీవరాక్షి తనతీక్షణ కటాక్ష బాణ పాతక్రణ ద్వితయ మౌషధ మేత దేవ ఏకం త్వరీయ మధురాధర పాన మన్యత్ త్వత్తుంగ పీనకుచ కంకుమ ”

యామినీ వల్లభ సన్నిధానముననే యామినీవల్లభులకు పరస్పరపాణిగ్రహణం జరిగింది. ఇప్పుడు యామినీకి సిగ్గువచ్చింది.

“నేదం ముఖం మృగవిముక్త శకాంక బింబం నేమాస్తనా వమృతపూరిత హేమకుంభాః । నైవాలకాకలి రియం మదనాస్త్రకాలా నైవేద మక్షీయుగలం నిగలం హి యూనామ్ ॥

ప్రతి పదం రసస్యందిగా కవి ప్రియ మైంది ఈ రూపకానికి దర్శనీయతన శ్రీ శివశంకరలు మనోహరంగా చిత్రించారు ఇక మూడవ రంగాన్ని కరిశిల్చిద్దా

మూ డ వ రం గ ము

కవి సాయంకాలం పారకాలాభవనంలో ఇటు అటు తిరుగుతూ తమ మధుర స్మృతులను స్మరిస్తుంటాడు అప్పుడు యామినీ ప్రవేశించి ఆస్సుటాక్షరాలలో అర్ధనిగూలిత నేత్రుడై స్మరించటం గమనించి ప్రశ్నిస్తుంది ఆమె ప్రవేశించటం ఉచితం అనుగణమైన కంభాపణ కొంత

నడచిన తరువాత సభలో చదువలసిన పద్యాలను గరిచించి

“శిష్యురాలికి శుభజయస్థిరస్తు ప్రాణకాంతకు మంగళప్రాప్తిరస్తు”

అని దీవిస్తాడు.

ఇంతలో కోటిపాటడు, రాజు, అమాత్యుడు, రాజగురువు పశేస్తారు ఉచిత సుర్యాదలు నడచిన తరువాత యామిని తాను వ్రాసిన పద్యాలను వినిపిస్తుంది

యామినిదేవి గురుచరిత్రను వ్రాయుట శ్రీ శివశంకరుల ప్రజ్ఞాసముష్కేపం విక్రమాంకదేవ చంద్రులొని 18వ శతాబ్దంలోని బిల్లాణచరిత్రే ఇందు ఆనూతితమైంది సాహితీమర్మజ్ఞులైన చక్రవర్తులు గాన కవిప్రియను రసోచితంగా నిర్మించారు

కవిప్రియ కావ్యగానం చేస్తున్న సమయంలో కవి ఆశ్చర్య, ఆనందాది భావములను చక్కగా పరిపోషించారు. ఇట్లు భావశబలతను వర్ణించినవారు ఈ యుగంలో చాల తక్కువమంది యని చెప్పవచ్చును

తరువాత సభ్యుల కోరికపై కవి తాను వ్రాసిన పద్యాలను చదివి వినిపిస్తాడు అంతట రాజు కవిని విద్యాపతిని చేసి సత్కరిస్తాడు ఆ సత్కారం యామినిదేవి హస్తం ద్వారా జరుగుతుంది

అనగా బిల్లాణకవిని విద్యాపతిని చేసి నటు ముక్తాహారాన్ని సభలో యామినిచే బిల్లాణకవికి రామమందనభూపతి స్వయంగా అలంకరింపచేతాడు అది యామినికివలె కవికి కూడా ఎంతో సంతోషకరం వీరిమధ్యలో నున్న మధుర ప్రేమగాథ ఎవ్వరికీ తెలియదు

కావున అప్రయత్నంగా హాసాదులు జరుగుతాయి కవి తలను వంచుతాడు. యామిని కూడ గంభీరవదన లోనే హారాన్ని మెడలో వేసింది ఇది మూడవ రంగమునందలి కథావిషయం ఇక నాలుగవ రంగంగాన్ని పరామర్శిద్దాం

నా జగవరం ౪ ము.

బిల్లాణకవి తన మందిరంలో సాయం సమయంలో యామిని పటంవంక చూచి మధురస్మృతులతో చందన చర్మ సలుపు కొంటున్న సమయంలో యామినిదేవి ప్రవేశించి నేలడుతున్న కాండపటాన్ని చాటుచేసికొని కలకలనవ్వుతుంది అప్పుడు కవి ఆటుతిరిగి

“చిత్రగత యైన చిత్రేయసీ ముఖమై జీవముల దాల్చి వేడ్క హసించనోపు”

అన్నాడు అప్పుడు యామిని కొంచెం కాండపటం దింపుతుంది అప్పుడు కవి కమిందుకి కంపద్యంతి ఇత్యాదిగా పద్యం చెరువుతాడు చందనగురు ఘన సార సాంద్రలిప్త మగు హృదయేశ్వరాద్భుతమును గాఢంగా ఆలింగనం చేసు కొంటుంది. కవి ఇచ్చట పద్యమునందలి దీర్ఘ సమాసభుటనలో మాధుర్య ప్రగాఢ తల నిమిడించెను ఇది శారి పారస్పరిక ప్రేమానుబంధంవలెనే బంధురమై మనోజ్ఞమైంది

బిల్లాణకవి యామినిని శిష్యురాలిగా గాని, రాజపుత్రిగా కాని భావింపలేదు ప్రియురాలిగా, ఇష్టజైవతంగా భావించాడు యామిని బిల్లాణునితో

“చాల సరసవార్త చల్లని శుభవార్త మిగుల మధురవార్త మేలినార్త”

నేను చెపుతాను. నా కేమి పసదనం? ఇస్తారని ప్రశ్నించింది మన వివాహానికి నీ జనీజనకులు కమ్మతించారా? అని కవి ఉత్కంఠతో ప్రశ్నిస్తాడు తల్లికి, తనకి జరిగిన సంభాషణ తెలియజేస్తుంది యామిని తన తల్లితో వివాహవిషయాన్ని ఇలా చెప్పింది నా హృదయనాథుడు, కవివతంసుడు అమృతిధాతుడు అగు కవిని తప్ప అన్యుని నేను వరింపను అని ఖండితముగా చెప్పింది ఆమె మనోనిశ్చ

యారికి కవి ముఖం వికసించింది అట్టి ప్రాణనాయికకు పారితోషికంగా గాఢాలింగనం బహూకరించాడు

ఈ వీరి వివాహానికి తల్లి అంగీకరించిన తరువాత పుస్తకాలు చూడబుద్ధి పుట్టలేదు ఆనందోత్సాహంతో నాట్యం చేస్తూ వేరొక తీయని వృత్తాంతాన్ని ఎరుకపరచుచో ఏమి బహూకృతి? ఇప్పుడు నా తల్లిదండ్రులు మన వివాహ మంగళ విషయమునే మాట్లాడుచున్నారు ఈ నిమిషంలోనే ఆహ్వానం కూడా వస్తుంది. అని చెప్పిన ప్రియురాలిని “సంశీతవిద్య యందు వత్సరాజుచే వాసకదత్త ఓడిసెది ఆ వాసవదత్తకంటే దేశికు నోడించిన తన ప్రియురాలు చతుర యని ప్రశంసించాడు.

అప్పుడు యామిని కవిగంధ సింధురం ఎంతెంత నిలుగులపెట్టి నిల్చిందో అనగా కవి

“కవులు గంధ ద్విపమ్ములే కాని తుదకు ప్రేయసీ పాదయుగలి స్తంభేరమములె పడుచుహృదయాల కంకుళప్రాముఖును ప్రణయిని రమ్యవీక్షణబాణ విరతి”

అని గంధద్విపస్థ భేద శబ్దాల సార్థక్యాన్ని వివరించారు

“కామం నృపా స్సస్త సహస్ర శోనేయ రాజస్వతీ మామూ రనేన భూమిమ్”

అన్న మాటను గుర్తుకు తెచ్చే వాక్య విన్యాసం సంస్కృత సాహిత్య సర్వవిధ ప్రక్రియలను పుక్కిటపట్టిన శ్రీ శివశంకరులకు హేలాప్రాయం యామిని

“వత్సరాజు ప్రియాకథా వర్ణనమ్ము చేసినారెందకో కవిశ్రేష్ఠులు మును”

అనగా కవి

‘మదనభూపాల పుత్రికా మధురగాథ’ను

కావ్యముగా మహాకవులికముందు
రచింతురని చెప్తుతాడు ఆమాటకు
యామిని ఆనందాన్ని పొంది అవనిపతి
పుత్రికానామము విస్మృతిగర్భంలో కలిసి
పోవును కానీ కవిప్రియ మాత్రం అక్షర
మైన రమ్యగాథ యని తాను కవిప్రియ
యాటయే ధన్యతగా భావించింది కవిని
ఆలింగనం చేసుకొంది “మధురబంధమ్ము
లోపలే మరణముఖము” కవి పలికిన
పిడుగుపాటుకు టి ఆ మాటను సహింపక
యామిని కవి నోటిపై చేయి వేస్తుంది
అదే సమయంలో కోటిపాలుడు వచ్చి
తలుపు తట్టి గూఢవృత్తాంతం ఉంది
ఏకాంతంగా మనవిచేయాలనగా యామిని
వివాహవృత్తాంతంగా తలంచి నాకు జీవి
తేళ్ళరునకు చాలుమాటు లేదు అంటుంది
అప్పుడు కోటిపాలుడు యామినివైపు
జాలిగామాత్రం చూసి రాజాజ్ఞ యని
కవినిమాత్రం వెంటబెట్టుకొని వెళతాడు
మీరు తిరిగి వచ్చేవరకు నే నిక్కడే
ఉంటానని కవిపై కాశ్మీరంపు దశ్యాల
వను కప్పి సాగనంపుతుంది వాళ్ళు కని
పించినంతవరకు చూసి కుద్యంమీద ప్రకా
శించుచున్న బిల్వణకవి చిత్రపటం చూసి
మందహాసంచేసి, పైట సవరించుకొని,
వెనక్కు తిరగగానే కుద్యంమీద ప్రకా
శించుతున్న అర్ధనాశీశ్వర చిత్రపటం
ప్రత్యక్షమౌతుంది వెంటనే కైమోడ్చి
అర్ధస్థుల స్వరంతో

అచ్చిన్నమేఖల మశబ్ద దృఢోపగూహ
మప్రాప్తప్రయంబన మపీక్షిత వక్త్రకాంతి,
కాంతా విమిశ్రవపుష్కల కృతవిప్రలంభ
సంభోగ సఖ్యుల పాతు వపుః పురాణః॥

ఈ స్తుతి ఎంత ఉచితమో బౌచిత్య
విచారం ఆత్మధర్మంగాగల మహాకవులకు,
సహృదయులకు మాత్రమే తెలుస్తుంది
పార్వతీ పరమేశ్వరుల మేళనంతరే సం
పూర్ణతైన యామినీ బిల్వణులకు హృద
(తరువాయి 7 వ పేజీలో)

✽ మ త్ర కో కి ల ✽

— శ్రీమతి జి కమలారాఘవన్

* నీవు నాయల మావికొమ్మల
నిల్చి యూతుల లాగుచున్
భావముల్ ప్రణయాబ్ధిదేలగ
పాంథులన్ తమిబిల్చుచున్
భావనారతి నిండియుండ ప్ర
భాతవేళల వేడుకన్
పావంబగు పంచమస్వర
భాతి పాడెడు కోకిలా!

* ఏమి మంత్రమువేసె నీపయి
నెంచి చూడ వసంతుడున్
ఏమి యంత్రము గట్టె నీవర
హించగా నిల చెత్తుడున్
ఏమి తంత్రము జేసె నీవ మ
తెంతో కూరిమి మారుడున్
ఏమి మంత్రములేక నేర్తువె
ఱ్ఱిపాటను కోకిలా!

* గొంటులో అమృతంపు కుండెక
కూర్చునిర నమర్చియున్
అంతపైసలు ద్రాక్షమండె హృ
దంతరమ్మున నిల్చియున్
వింతగా నల యిత్తుసారము
వేడ్కెత్తుక్కిల బెట్టియున్
ఎంత నేర్చున నిన్ సృజించెనా
యెన్నగా కథి కోకిలా!

* మత్తుగా చిగురాకు జొంపము
మాటిమాటికి మేయుచున్
హత్తియాకస వీధిలో తమి
హాయిగా వివారించుచున్
చిత్ర ముత్తుకమై కుహూ కుహూ
చిత్రరావము లొప్పుగా
కుత్తుకన్ క్రజ మౌలుగాగను
కూయకూసెను కోకిలా!

* పూవువిల్లుని వింటినారివో
పూన్నివాణి విపంచివో
శ్రీవిలాస పదాబ్జింజవో
నీధకంజరి మువ్వవో

దేవకీసుతు వేణురవమవో
దిగ్విక్సర తంత్రివో
యీవుగాక మనోజ్ఞ రాగము
తెట్టు అబ్బునుకోకిలా!

* సారసాక్షి వసంతలక్ష్మికి
జన్మవాసర పూజకున్
పేటంబుకు బిల్వవచ్చిన
పెద్ద యైదువహుచు వే
మారుబంటువు నాచులోకము
మల్లడింపక జేయుదే
దూరతీరము లేగు పాంథుల
తోడుగాగను కోకిలా!

* శ్రీతిమిరగ గ్రుడ్డువెట్టియు
బిడ్డ జేయగరాక నీ
మౌలికాకము గూటికిన్ ప్రియ
మార జేర్చిన కాకి దా
మాతయై నినుబెంచుచుండు స
మానదృష్టిని బూని నిన్
కూతవట్టినతోడ త్రోయును
కూర్చి వీడుచు కోకిలా!

* కన్నతల్లికి దూరమై మరి
కాంక్ష బెంచెడి దాదికన్
ఎన్నగా పగదానవై యిటు
లెంతకాలము ద్రోతువో
విన్న నీచరితంబు నామది
వేసటన్ కలిగించుగా
కన్ననోముల పండియే యిటు
కానవచ్చెనె కోకిలా!

* ఇంత నేర్పరి నీకు రూపము
నీయగా మరపొంది దా
నెంతమోసము సల్పె ముందుగ
నేమి పాపముఁ జేసితో
రంతులన్ చెలరేగి యామని
రాగ మొప్పుచరించుటన్
ఇంతనీదు సమయికి త్వము
నెంచజాలను కోకిలా!

“తెలుగు వెలుగు”

- శ్రీ ఎస్. ఎస్. మాహానకర్

* తెలుగుమాట తేట, తియ్యదనపుమ్మాట
దీప్తిసగుబాట, తేటిపాట
వనమయూరియాట, ప్రణయాల పూదోట
తెలుగునాటిమాట వెలుగుబాట.

* మందమారుతంబు, మకరందముల విందు
పికవహారవంబు, ప్రేమపాంగ
పండుకన్నెలగమి పరమగుంధంబు
తెలుగునాటిమాట వెలుగుబాట.

* మాతెలుంగతల్లి మమతల సుమవల్లి
ప్రథితభావములను పాలవెల్లి
సుగుణపుంజములను శోభిల్లు తల్లిరా
తెలుగునాటిమాట వెలుగుబాట.

* ఆంధ్రపారువంబు అవనికే మూలమ్మ
లాంధ్రకావ్య రీతు అమృతపురులు
ఆంధ్రజనుల ప్రేమ యవధిలేనట్టిది
తెలుగునాటిమాట వెలుగుబాట

—...—

(6 వ పేజీ తరువాయి)

యాలు అవిచ్ఛిన్నాలు. ఆ విషయాన్ని
శ్రీ శివశంకరులు సాధుమార్గంలోనే
ధ్వనింపజేశారు.

ఆసమయంలోనే కేరళిక ససంభ్రమం
గా వచ్చింది. యామిని చేతులు చాచింది.
దీనితో నాలుగవరంగం కథ పూర్తవు
తుంది. ఇక అయిదవ రంగం కథ

(సకేషం)

ప్రేమ చంద “గోదాన్”

- శ్రీ నమమాన స్వామి, ఎం. ఏ.

హిందీ, ఉర్దూ సాహిత్యంలో అగ్ర
శ్రేణికి జేరిన రచయిత ప్రేమచంద్.
ఆయన గోదాన్ నవల భారతీయసాహి
త్యంలో ప్రత్యేకస్థానాన్ని పొందుపర్చు
తుంది. గ్రామపాఠశాలలో బీదరికంతో
మృగ్గుతూ పెత్తందారితోక్కిడిలో నలిగి
దుర్భరజీవితం గడిచే భాగ్యహీను డగు
రైతు కథే గోదాన్. అట్టడుగున బడి
అన్యాయాలకు, అక్రమాలకు, గురై కష్టా
ర్జితధనం దండుగల కే నిండుకొనగా చివ
రికి తాను, భార్య, పిల్లలు, కూలీలుగా
మారిన హృదయవిదాక కథ గోదాన్
కథ. సంఘాన్ని ఎదిరించి బ్రతుకేక
ఆచరణియనాలను చంపుకోలేక అను
భవిస్తూకూడా ఆపదలనుకొని తెచ్చుకొనే
ఉదార స్వభావుడు కథానాయకుడైన
హోరిరాం. అరువుక్రింద ఆవును సంపా
దించి ఆ ఆవుతో అప్పుకట్టలపాలై చివరి
దశలోకూడా ఆవు తలంపుతోనే అస్త
మించిన ఆర్భద్యుని కథ ఈగోదాన్
నవల. హిందూమతంలో గోవును
వైశిష్ట్యాన్ని తెలుపుతూ, కథను హోరి
రాం పాత్రను హృదయ విదాకంగా
చిత్రించిన ప్రేమచంద్ రైతులోకంపట్ల,
పల్లెజీవితం పట్ల తనకున్న సానుభూతిని
పరోక్షంగా వ్యక్తీకరించాడు.

ఈనవలలో హోరిరాం ఒకసామాన్య
రైతు. గోవును భోలానుంచి ఎలాసంపా
దించడమా అన్న సమస్యతో కథ
ప్రారంభమౌతుంది. లొకితుడైన హోరిరాం
ఆవును తనకేచ్చిట్లుగాబిప్పిస్తాడు. ఆవును
తోలుకొచ్చేందుకు గోవర్ భోలాయీల్లు
చేరుతాడు. ఇక్కడ గోవు కథ అంతర్ధా
నమైపోయి విరింతువు ఝునియా కథ
ఆరంభమౌతుంది. ఇందులో ఒక విధవ
రాలును ఒక యువకుడు ప్రేమించి

యీల్లాలుగా చేసుకొనబోవు విధానం
చక్కగా చిత్రితమైంది. సంఘసంస్క
రణలో ఒకభాగమైన వితంతువు వివా
హాన్ని ప్రోత్సహించే నిమిత్తం ఈ
పాత్రల కల్పన చేశాడేమో. గోవర్ ఒక
చేత్తో ఆవు పలుపును మరోచేత్తో
ఝునియా చేయి పుచ్చుకొని నడుస్తు
న్నాడు. ఆప్రథమస్ఫుర్పలో వాళ్ళబంధం
ముడిపడింది. వియోగానికి తాపీయవనా
యిద్దరు సంయోగ మైనారు.

శిస్తు చెల్లించే రోజుల్లో రైతులు పొందే
బాధలు, శిస్తుకట్టేందుకు రైతులు చేసే
యత్నాలూ ఇందు వివరిస్తుంటే, అవిరణ
ప్రేమచంద్ గండ్లలోతుల్ని తడవిమాపు
తుంది. ఆసాధనాసం చివరిలో ఒక పెద్ద
వర్షం వరిసింది. రైతులు రెండోపంటకీ
సన్నాహాలు చేసుకొంటూంటే జమీ
దారు నుండి పాతాప్రస్థలు చెల్లించక
పోతే రెండోసాగు చేయడానికి వీలేదని
ఉత్తర్వుందింది. రైతుజనం కలవరపడ్డది
హోరిరాంకు అప్పులున్నందున మళ్ళీ అప్
పుట్టదని విచారిస్తున్నాడు. చివరి
ఝుంగురిసింగు వద్దకు వెళ్ళి దణ్ణంపెట్టి
కట్టాలు చెప్పబంటాడు. ఆవును దక్కి
చుకోడాన్ని అవకాశ మొచ్చిందా
నింగు అప్పుకంటే ఆవునమ్మివేస్తే నజర
నాలు లేకుండా రొక్కం వస్తుందా
అంటాడు. హోరిరాం అమ్మేందుకు మ
సాపుక ఇంటికళ్ళి మాట్లాడి వచ్చి
తర్వాత చెప్తానంటాడు.

పాపం ఆరాత్రే ఆవు వచ్చిపోతుంది
మునసబు రిపోర్టుమీద ఇన్ స్పెక్టర్ వచ్చి
ఎవరిమీద నీఆనుమానం అని హోరిరాం
అడుగుతాడు. ధనియా ఆవేశంతో
హీరోయె మందు పెట్టిచంపా డంట
తమ్మునిగౌరవం కాపాడ మని హోరిరా

కాస్త్రీని వేడుకుంటాడు. గ్రామపెద్దలంతా 80 రూ.లు లంచమిచ్చి పంపిద్దాం అని అవి సింగును అప్పుగా హోరికిచ్చేట్లుగా ఏర్పాటుచేస్తారు. సింగిచ్చిన డబ్బు తెచ్చి ఇన్ స్పెక్టర్ వద్దకు చేరిన హోరిరాంను చూచి ధనియా 'అవు చచ్చింది చాల్లా ఇంకా ఈడబ్బు గూడా తగలెయ్యడమే దుకు' అని త్రాచులా లేచింది. 'మన కవళ్ళూ అప్పివ్వవసరం లేదు. కావాలిన్నప్పుడు అప్పిచ్చే దాతలు కనబడలేదుగాని ఇప్పుడు డెక్కడి నుండి వచ్చిందో అంతా తెలుసాకు, వాటాలేమీ కందామని యిచ్చారు. బీదాళ్ళు నెత్తురు తాగే వాళ్ళందరూ పూరి పెద్దలే' అని వాళ్ళనిజరూపాలు బయట పెట్టింది ధనియా. ఊరిపెద్దలు పెదవి కదపలేదు. ఇన్ స్పెక్టర్ ముఖం ఎర్రబడింది.

రెండవభాగం కథ ప్రేమచంద్ సామాజిక స్పృహను సంఘ సంస్కరణను తెలియపరుస్తుంది. గోవర్ ఝునియాను కంటపెట్టుకొని యింటికి బయలుదేరుతాడు. తానుచేసిన ఈపనికి తల్లిదండ్రులు తిట్టితాతర్వాత చేరదీస్తారు. కాని సంఘం ఊరుకోదుకదా! కలం కాని పిల్ల అందులో విధవరాలు, పైగా వట్టిమనిషి కాదు. ఇదంతా అలోచించే సరికి తలతిరిగింది గోవర్ కు. ఝునియాను ముందు వెళ్ళమని తాను తర్వాతి వస్తానంటాడు. ఇంట్లోకిచేరిన ఝునియాను చూచి ధనియా చివాట్లుపెట్టి గెంటేయబోయిందికాని చచ్చినా కదలనం దామె. తర్వాత హోరివచ్చి ఆప్యాయక చూపిస్తాడు. దీనితోకథ విచిత్రరూపం చూపిస్తుంది. విధవరాలును తెచ్చి యింట్లో పెట్టుకున్నారని ఊరిపెద్దలు హోరిరాంను వెలివేస్తారు. సంఘమర్్యాద పాటించని వాళ్ళని, కాపాడనివాళ్ళని, ఏం చెయ్యాలో సంఘానికి తెలుసు. వంద రూపాయలు, ముప్పైవణుగుల ధాన్యం, తప్పవేకా

మని చెప్పేసింది పంచాయితీ. అయినా హోరిరాం ఈవిషయంలో జంకలేడు. ఇంట్లోవున్న ధాన్యం యిచ్చుకోగా యికా 80 రూ.లు కట్టవల్సికంటే ఇల్లు తాకట్టుపెట్టి ఆతప్పు తూర్తిగా చెల్లించుకుంటాడు. భోలా ఆవునిచ్చిన బాకీయైన చెల్లించుకుంటాడు లేదా ఝునియాను యింట్లోనుండి వెళ్ళగొట్ట మంటాడు కాని ఆయన రెండెడ్లనే వసులు కుంటాడు పశువులు లేని కారణంగా పాలం కాస్త్రీకి పాలిక్రింద యిచ్చివేసి కూలికి వదురుతాడు హోరిరాం. ఈకూలి కూడా వెనుక ఎప్పుడో యిచ్చిన రూపాయల వడ్డీక్రింద చేయుచుకుంటాడు. పాలంలో పనిచేస్తూ హోరిరాం స్పృహ తప్పిపడిపోతాడు. తూర్తిగా కోలుకోక ముందే పనికిర మ్మని కాస్త్రీ బలవంత పెద్దాడు. ఇది సహించక గోవర్ 'ఒక వంద అప్పివ్వడం, వడ్డీక్రింద బ్రతికింత కాలం కూలినారీ లేకుండాచాకిరీచేయించుకోవడము ఇది వడ్డీవ్యాపారమా? నెత్తురు తాగడంగాని 'అని ఉక్రశకంతో లేచి ఇట్లాగేకదా మీరు రైతుల్ని బోచుకొని, చివరికి కూలాళ్ళని చేసేసింది? అప్పులుంటే చెల్లిస్తాంగాని నీకేమీ బానిసలం కాదంటాడు. కాస్త్రీ నెళ్ళిపోతాడు.

కాస్త్రీ వరివత్తు నూరుస్తున్నాడు. ఆతనిపుత్రుడు మాతారీన్ ప్రేమించిన సిలియా (మాలిది) ఆకళ్ళంలో పనిచేస్తుంటే ఆమెతలిదండ్రులు వచ్చి ఆమెను రమ్మంటారు. కాని ఆమె తను నమ్ము కన్న వారినిడనే వుంటానంటుంది. చివరికి మాలలు బ్రాహ్మణుడైన మాతాదీన్ ను కలం చెబుస్తారు. మాతాదీన్ మాలలు చేసినపనికి కోపం తెచ్చుకొని సిలియాతో బంధాన్ని త్రెంచుకోచూస్తాడు. వెంట బడివస్తున్న సిలియాను రాకద్దని త్రోసి వేస్తాడు. అటుగా వచ్చిన హోరిరాం దంపతులు సిలియా దీనస్థితిచూచి ఆమెను చేరదీస్తారు. అన్యభక్త్యాభావం మాన

వతావాదియైన హోరిరాంకు లేదనే విషయం యిందులో రచయిత నొక్కి చెప్తాడు

సిలియాకొడుకు రాముడు రెండేళ్ళవాడవుతాడు. మాతాదీన్ బాలుణ్ణి లాలించాలని సిలియా యింటివైపు వస్తాడు కాని సంఘానికి వెళచి వెళ్ళి వెళ్ళాంటాడు. రాముడు చనిపోయాడని తెల్సి మాతాదీన్ సంఘాన్ని కలలాన్ని లెక్కచేయకుండా తన కొడుకును స్వయంగా తీసుకు వెళ్ళి ఖరనంచేస్తాడు. 'తనకర్తవ్యం పూర్తిచేసేవాడే బ్రాహ్మణుడు. చెయ్యని వాడు మాదిగ' అని సిలియా ననుసరించి ఆమె యింట్లోనే ఉండిపోతాడు మాతాదీన్.

చివరిభాగంలో సాంఘిక దురాచారాన్ని ఎత్తి చూపాలనే ఉద్దేశ్యంతో కథను ముగుపులిస్తాడు ప్రేమచంద్. మరీషి దురాచారానికి పాల్పడేందుకు గల పరిస్థితులు, వానివల్ల ఆత్మవివ్వాసం కోల్పోయే విధానాన్ని ఆయన బాగా చిత్రించుతాడు. ఈదశలో హోరిరాం సిలి చాలా అధ్యాన్నంగా నుంటుంది. స్థానికరాం బాకీ చెల్లింపుకు హోరిరాంపై లేదఖలి దావావేస్తాడు. పాలందక్కించుకోడానికి మాగ్గంలేక కాస్త్రీ సలహామీద తనంత వయస్సున్న రాంసేవకనకు రూపానిచ్చి వెళ్ళిచేయాలని నశ్చయించుకుంటాడు. ఇది సాంఘిక నేరమాతుంది కాని గత్యంతరం లేదు. జీవితంలో జరిగే సంఘటనల్లో అపజయమే పొందుతున్నాడు హోరిరాం. ఈకార్యంవల్ల పిల్లకు పెళ్ళి తనకు తాతలనాటి స్థిరాస్తి దక్కుతుంది. ముహూర్త నిశ్చయం, తర్వాత పెళ్ళికూడా అయిపోయింది. తగిన వయసుగలవాడు కాకున్నా ఆతనిని వివాహమాడింది కేవలం తల్లిదండ్రుల కైమూర్తమే.

అవును కొనాలను కొరిక మెండై
కొడ్డువేసేపనిలో కూలికి కుదురుతాడు.
బిలో ఒకనాడు చేతగాక చెట్టుక్రింద
కుదుం వాలుస్తాడు. తలంతా తిరుగుతూం
వనడం వాంతిచేసుకోవడం ప్రారంభ
మైంది. ఇంతలో ఇంటికి కబు రందగా నే
ధనియావస్తుంది. ధనియాతో 'బ్రతివం
డగా ఆవుని కొనుక్కో లేకపోయాను...
ఏడవబోవ ధనియా' అంటూండగాకళ్ళు
మూతలుపడినాయి. కొన ఊపిరితో ఇల్లు
చేర్చుతారు. గోదానం చేయించాలి.
ఇంట్లో ఆవులేదు. ఇంట్లోవున్న రూపాయి
పావలాడే ఆయనగోదానంగా చేయించు
తారు.

ఈనవలలో జమిందార్ల అధికారాలు,
పెత్తందార్ల అత్యాచారాలు విపులంగా
వివరించబడ్డాయి. అసలు న్యాయం,
ధర్మం వారిలోనున్నట్లు కనిపించనే కని
పించదు. దయాదాక్షిణ్యాలులేనికసాయి
వారుగా కనిపిస్తారు. వీళ్ళకు నీతంటూ
లేకుండాపోయింది. వెట్టిచాకిరీ చేయించు
కుంటారు, అంచాలు తీసుకుంటారు. ఏదో
మడతపేచీపెట్టి డబ్బులు గుంజాతుం
టారు అయినా వీళ్ళదాహం తీరదు.
వీళ్ళు ఒప్పించి వడ్డీక్రింద చాకిరీచేయించు
కొని చివరికి నీరాస్త్రులు కాజేసి రైతులను
కూలీలుగానే చేసి భూములకు కామం
దులై కూర్చుంటారు. అంతేకాదు. ఈ
నవలలో హోరిరాం, ధనియావంటి వీధ
రైతులలో న్యాయం, దయ ఏవిధంగా
చోటుచేసుకొన్నాయో స్పష్టంగా కన
బడుతుంది. అన్యాయంగా సంఘం కట్టు
బాట్లంటూ హోరిరాం మీద జాల్మానా
వేసిన గ్రామపెద్దలను, అక్రమంగా దావా
వేసి డిక్రీపొంది పంటంతా కైకసం చేసు
కున్న మంగ్రూ పావుకారు, బెదఖబీదావా
వేసి డబ్బురాబట్టుకొన్న నొఖెరాలను
వారి అవినీతిని ఎత్తిచూపాడు ప్రేమ్
చంద్. కలమతాల అడ్డుగోడలు కూలి
యునియాను హోరిరాం చేరదీయడం,

మార్పు - తీర్పు

కవికోకిల శ్రీ మామిండ్ల రామకౌండు.

- * దొడ్డదొర నుడువగ నె
గ్రుడ్డిగా నమ్ముచును
తలవంచుకొని వినెడు
తరుణ మేగగ వలెను.
- * ప్రజలెల్ల యోచించి
నిజ మేదోగ్రహించి
మంచి చెడ్డలను విభ
జించి చూడగ వలెను
- * ప్రజలను ప్రభుత్వము
పాలు నీరు విధము
కలసి మెలసియునుండు
కాలము రావలెను.
- * నిష్పత్తో చెల్లాడి
నీలిగెడు కలభాల
భంగి వంచకులు భువి
వతనము గావలెను.
- * ఉద్యోగి సోదరుల్
ఉన్నతాభ్యుదయముల
కర్తవ్య పాలనన్
గడగి నడువగ వలెను.
- * విద్యార్థి రత్నముల్
వినయ గుణ భరితులై
చదువు సంజలతోడ
సాగుచుండగ వలెను.
- * కర్షకుల్, కార్మికుల్
కష్టజీవులు, శ్రమకు

సిలియాయింటికే వెళ్ళి బ్రాహ్మణత్వాన్నే
మాతాదీన్ త్యజించడంవంటి విషయాలు
అంతరికి సమ్యక్తమయ్యేట్లుగా చిత్రిం
చాడు. భారత నారికి సాహిత్యంలో సము
చిత మెనస్థానం కల్పించారు ప్రేమ్చంద్.
ఈనవలలో ప్రజాజీవితాలను ప్రతిబిం
బించే వాస్తవిక సమస్యలను తీసుకొని
పాఠకుల మనఃఫలకాలపై అద్దుకునేట్లుగా
వ్రాశారాయన. ఆయన వ్రాసిన నవలల్లో
మకుటంలాంటి దిది.

ఫలితాల నొందుచును
పరవశించగ వలెను.

- * ధరల నడుపున బెట్టి
కరువుల విసరికొట్టి
వ్యాపార కోవిదులు
వరలుచుండగ వలెను.
- * మోసాన, తిన్నింటి
వాసాలు లెక్కించు
విశ్వాస ఘాతుకుల
పిచ్చి వదిరించవలె.
- * నక్క వినయాలు గల
నాయకమృత్యుల
మేక వస్త్రైల పులుల
తోకలను గోయవలె.
- * ప్రక్కలో బల్లెములు
టక్కురులు, నట్టేట
పుట్టి ముంచెడు నరుల
జాట్లు వట్టిడ్వవలె.
- * 'పెద్దమనుషు'ల మంచి
గడ్డపెనెక్కి బల్
గడ్డతీ పనుల్ చేయు
గ్రద్దలను దరుమవలె.
- * పరసతి విత్రాప
హరణ మొనరించి, రా
క్షుల కృత్యమాల సలు
కాముకుల చెండవలె.
- * బడుగు బ్రతుకులలోన
బడబాగులను జిమ్ము
నడమంతిరపు దొరల
నడతలను మార్చవలె.
- * రాజకీయ మటంచు
రంగులను పులుముకొని
పేదలను బెడరించు
వెంగళుల గడుమ వలె
- * జాతిలో చేతన
జ్యోతులను వెలిగించి
నీతిజ్ఞులై ప్రజలు
నిలువ వలె ధైర్యమున

అన్నమయ్య సంకీర్తనములు - శృంగార రసపోషణము

- శ్రీ ఎ. క్రిష్ణప్ప. ఎం. ఏ; బి. ఎస్. సి

ఆంధ్ర వాగ్గేయకారులలో నాద్యుడు, పదకవితా పితామహుడు సంకీర్తనాచార్యుడు, సాళువ నరసింహరాయని సమకాలికుడు తాళపాక అన్నమాచార్యుడు. అన్నమయ్య ఆంధ్రములో శృంగార, ఆధ్యాత్మిక సంకీర్తనములు, శృంగార మంజరి, పండ్రెండు శతకములు, ద్విపద రామాయణము, వేంకటాచల మాహాత్మ్యము, సంస్కృతములో సంకీర్తన లక్షణము రచించినని చిన్నన్న తన అన్నమాచార్యుని చరిత్రములో తెలిపెను.

సంకీర్తన వాఙ్మయమును తొలుత గృహించినవాడు అన్నమయ్య. సర్వేశ్వరున కంకితమై కీర్తించబడిన పదములు సంకీర్తనములు. పదములే అన్నమయ్య నాటికి సంకీర్తనములుగా పరిగణింపబడినవి. అన్నమయ్య సంకీర్తనములలో వస్తువు భగవద్విషయము. భావంతునిపై గల భక్తి, మతప్రచారముపై గల మమత సంకీర్తనల రచనకు దారితీసినవి. అన్నమయ్య శృంగార, ఆధ్యాత్మిక సంకీర్తనములు రచించి, తిరువేంగళనాథుని కంకితము గావించి కీర్తించి తరించెను.

అన్నమయ్య రచనలలో శృంగార సంకీర్తనములే మిన్నగ నున్నవి. ఈతని శృంగార సంకీర్తనములలో శృంగారము రసవత్తరముగ, బౌచిత్యముసారముగ పరిపోషింపబడినది. శృంగారము సర్వజనులకు ప్రీయమైనది. అన్నమయ్య వేంకటేశ్వరస్వామి వరప్రసాదుడు గనుక తనకి స్వామిమై గల భక్తి పెరిగి, పెల్లుబికి శృంగారముగా మారియొందును. కామిగాక మోక్షగామి గాడు' అను హక్తి యొందనే యున్నది. కాబట్టి శృంగారమే భక్తికి మార్గమై మోక్షమును

ఇవ్వగలదనుట నిర్వివాదాంశము. అన్నమయ్య శృంగార పరమార్థమును గూర్చి "ఇదిగాక సౌభాగ్య విదిగాక తపము మఱి యిదిగాక వైభవం బిక నొకటి గలదా" యనియు "అదిగాక సౌభాగ్య మదిగాక వలపు అదిగాక నామి క నందరికి వలదా!" యనియు వివరించెను.

రస మనగా నానందము. దశరూపక కర్తయైన ధనంజయుడు "విభావై రనుభావై శ్చ సాత్త్వికై ర్వ్యభిచారిభిః, ఆనీయమానః స్వాగుత్వం స్థాయీభావో రస స్మృతః" అని రసమును గూర్చి తెలిపెను. విభావానుభావ సాత్త్విక వ్యభిచారి భావములచేత సనుభవింపబడిన స్థాయీభావమే రసమగును. స్థాయీ అనగా నిలుకడగా వృద్ధయములో నిల్చియుండునది. నవంశములలో శృంగారము తలమానికము. శృంగారమునకు రతి స్థాయీభావము. నాయికా నాయకుల వృద్ధయముల బుట్టు సంభోగవిషయసంబంధమగు శోభితు రతి యని పేరు. వృద్ధయముల నున్న స్థాయీభావముల సంకరరూపమున నాస్వాద్యమౌనములుగా నొనర్చునవి విభావములు. నాయికా నాయకులయందు పుట్టిన స్థాయీభావములను బైకి తెల్పుటయే అనుభావములు. రసానుకూలముగ ఇచ్చలేకుండ స్వతంత్రముగా నుత్పన్నమగునవి సాత్త్విక భావములు. రసవ్యక్తికి తోడ్పడు భావములు వ్యభిచారి భావములు. భోజాదు శృంగారముననే సర్వ రసభావములను లీనమై యుండునని తెల్పెను. శృంగారరసము సంభోగ విప్రలంభ శృంగారము అని రెండు విధములు. సంభోగ శృంగారము సురత రూపముననే గాక పరస్పర దర్శనాలింగన, చుంబన, వన జల విహారాద్యనంత రూపములుగా

నుండును. విప్రలంభ మనగా వియోగము. విప్రలంభము అభిలాష, మాన, విరహ; ప్రవాసము అని నాల్గు విధములు. సంభోగ మనకు బూర్వముకలుగు ప్రేమఅభిలాష. కారణరహితముగ నాయికా నాయకులకు కలుగు శోభము మానము. కారణసహితముగ నాయికా నాయకులు విడిపోవుట విరహము. కార్యనిమిత్తము దేశాటనము పోవుటచే నాయికానాయకుల కలయికకు నవరోధము కలుగుట ప్రవాసము.

పైని వివరించిన శృంగారములన్నియు అన్నమయ్య శృంగార సంకీర్తనములలో చోటుచేసికొన్నవి. ఈతని కీర్తనములలో అనుభావ, సాత్త్విక, వ్యభిచారిభావము లెక్కువ; విభావములు తక్కువ. అన్నమయ్య ప్రతి శృంగార సంకీర్తనము శృంగారరస సాగర తరంగము. అన్నమయ్య అనేక నాయికా పాత్రలలో లీనమై శ్రీవేంకటేశ్వరస్వామిని నాయకుడుగా తలంచి, శృంగారచేష్ట లనుభవించి, విడిపోయినప్పుడు విరహమును బొంది, తన్మయత్వము నొందెను.

అన్నమయ్య పదములు వృద్ధయములు, ఘృదుమధుర పదయంతములు. అన్నమయ్య సంకీర్తనములలో, సంభోగ శృంగారము కేవలం సురతరూపముననే గాక పరస్పర దర్శన, ఆలింగన, చుంబన మాపములుగా వర్ణింపబడినది. సురత - సంభోగ శృంగార మనోహర వర్ణనము క్రింది సంకీర్తనమున చూడవచ్చును.

“లలిత లావణ్య విలాసముతోడ

శలత ధన్యతగలిగె నేటితోడ ||పల్లవి||

కుప్పలుగా మైనసలుకొన్న కస్తూరితోడ

తోప్పడోగేటి (గడి?) చెమటతోడ

అప్పడటు శశిరేఖలైన చనుగవతోడ

దప్పిదేరేటి (రడి?) మోము దమ్మితోడ

||లలిత||

వలుకుఁ గబరిభరము వంతలంబులతోడ
తొలగఁదోయని ప్రేమతోడ
మొలక నవ్వలదొలకు ముద్దుజూపులతోడ
పులకలు పొడవైన పొలుపుతోడ :లలిత॥

తిరువేంకటాచలాధిపుని మన్ననతోడ
సరిలేని దివ్యవాగ్దళలతోడ
పరికించరాని ఆరవిభావముతోడ
నిరిదొల (లం ?) కాడి చిన్ని సిగ్గుతోడ" -

॥లలిత॥

— 12 సంపు 180 సంకీ.

పై సంకీర్తనములో నాయుకా నాయు
కల పరస్పర ఆలింగనము, కుచ
గ్రహణాదు లగు శృంగారచక్రవర్తి
నాయుక తృప్తిసొందినది. సంభోగాంత
రము సంత్రిప్తిసొందిన స్త్రీ చేష్ట లిందు
వర్ణింపబడినవి. ఇట్లే

“ఏమొకొ చిగురు టభరమున

యెడనెడ గస్తురి నిండెను

భామిని విభునకు వ్రాసిన

పత్రిక కాదుగదా”

సంకీర్తనములోను సంభోగ శృంగారము
వర్ణింపబడినది. సంభోగ శృంగారమును
పరస్పర దర్శన రూపమున

“ఆతడేమో చెలియా మాయాతడు చేతనే
పరముచూపి (సీ) చెలువైన యాతడు”

సంకీర్తనములో వర్ణించినాడు ఆన్న
మయ్య.

ఆన్నమయ్య సంకీర్తనములలో నిర్మల
ప్రేమైత మతిమనోహరముగ వర్ణింప
బడినది. కలలోకూడ నలిగి దూర ముం
డుట భరింపని నాయుక ఈ విధముగ
అంటున్నది.

“కలలోనె యిరువురము నలిగి వేగ

కలయనుచుఁ చెలిసి నిను

గొలింపితిరా ॥పల్లవి॥

అలుగుదురెఁ బతులనగా వినగ
నలవాటు లేక నే నలుగురుండుదురా
అలిగి తట వురక సీవంత నాతోను మరి
నలుగుతానట పూవులంతలోపలనే ॥కల॥

చందురుడ మూర్ఖుడై జరగమిగుల
కెందమృలపుర నా కెంగేలుదోయి
గంద మే తోచెనట కన్నురి యనగ నా -
చందమపు దొకలాగు చందమపు నటరా
॥కల॥

విటవరుడ కోనేటి విభుడ సీ -

వెటుదొలంగిన దేహ మెట్లు నిలుపుదురా
యిటువలెనా మనలోన నెలమి మరచి

తటుకనను గల యనుచు తలకి తెలిసితిరా
॥కల॥

— 12 సంపు. 21 సంకీ.

ఇంతకన్న నిర్మలప్రేమ ఎక్కడ
గలదు. నాయకుడు భవిష్యద్విరహము
భరింపని “విరహాన నినుబాసి. వేగేను
తరుణి నేను నిన్నుదప్ప దోయగలనా”
తెలుపుటయు నాయకునికి నాయుకప్రే
మన్న నిర్మలప్రేమ వ్యక్తమగుచున్నది.

ఆన్నమయ్య సంకీర్తనములలో నాల్గు
విధముల విప్రలంభ శృంగారము వర్ణింప
బడినది. అభిలాష, మాన, విరహ, ప్రవా
సములలో ఆన్నమయ్య విరహ విప్రలంభ
మునకే అధిక ప్రాధాన్యము నిచ్చినాడు.
విరహ విప్రలంభ శృంగార వర్ణనమునకు
ఈక్రింది సంకీర్తనమును చూడవలయును.

“చెలియకు విరహపు వేదన

నేయని సింగారంబిది

సొలకక వలపుల ముద్రల

చొప్పులు మాపకుడి ॥పల్లవి॥

కిక్కిరిసిన చనుగుబ్బలు

గీటిస బగిలెడి నయ్యో

పక్కన గనుకలి దాకీ బయ్యెడ దెంపకుడి

వెక్కసమగు ముఖకాంతికి

వెడవెడ మరుగై తోచెడి

చెక్కుల చెమటలు గండెడి

చేతులు వెట్టకుడి ॥చెలియ॥

అంగన మేనికి బులకల్లు అడ్డము

దోచెడి నయ్యో

బంగారు మొలకల వంటివి

పైపై దుడువకుడి

తొంగలి రెప్పల కలకల

తొరిగెడు కన్నుల మెడుగుల

ముంగిటవేసిన చూపుల

మురిపెము మానుపుడి ॥చెలియ॥

తిరువేంకటపతి నింబిడి

దెచ్చెడ మనగా నయ్యో

కరుణించినవా డాతడె కళవళ మందకుడి
తరుణిమణి మాడేవుని

దగ్గగొట సౌఖ్యంబుల

పరవళ మందినదేమా

పలుమరు బిలువకుడి. ॥చెలియ॥

— 12 సంపు. 80 సంకీ.

విరహమున నున్నప్పుడు క్రిక్కిరిసిన
చనుగుబ్బలు, చెక్కుల చెమటలు, అంగన
మేనికి పులకలు, చూపుల మురిపెము,
కలుగుట సహజములు. సహజ వర్ణనము
లతో రమణీయముగ వర్ణించుటలో సీతని
కీతడే సాటి. విరహవర్ణన చేయుటలో
ప్రబంధ కవులను సైతము మించినాడన
వచ్చును. అట్లే ‘కొనచూపులనె వింత
కొరికలు దైవార పెనగొన్న తమిళమున
దెనగు దెన్నడురా’ సంకీర్తనములో అభి
లాష వియోగ శృంగారము, ‘వడ్డుపోరా
సీవు గడువచ్చి తడువాయనేరు నిద్దర
పుచ్చేవునేమొ నీ కొలిది వారమా’ సంకీ
ర్తనములో మానవియోగ శృంగారము,
‘ఎందరికి మోహించి యెందువోతివో నీ
యందపు జేతల నాలో నానతియ్య
రాదా, సంకీర్తనములో ప్రవాసయోగ
శృంగారము, వర్ణితములు. ఆన్నమయ్య
కొన్నిచోట్ల ఒకే సంకీర్తనములో విరహ
సంయోగ శృంగారముల రెండింటిని
వర్ణించినాడు.

‘విరహ మొ సంభోగంబుల

వేడుక శృంగారమొ యిది

సరసిజముఖి గని ప్రాణము

జల్లన గలగడినే’

ఆను సంకీర్తనము ఇందుల వదాహర
ణము.

ఆన్నమయ్య సంకీర్తనములలో లోతైన
శృంగార భావములను సైతము పొందు
పరిచినాడు.

‘సాంపుల నీ వదనపు సోమశిల కనుమ
యింపులెల్ల జేకొనగ నిల్లు నీపతికి ||పల్లవి||

కలికి నీపిలుదనే గద్దె రాతి కనుమ
‘మొలనూళ్ళలత లనే ముంచుకొన్నది
కలయబోక మడినే కట్టువడ్డది
అలరు విలుతు దాడికడ్డము నీపతికి
||సాంపు||

ఇదివో నీకెమ్మోవి యెట్టిలకనుమ
కదిసి లేజగురుల గప్పుకొన్నది
వడల కింతకు దలవాకిలైనది
మదనుని బారికి మాటువో నీ పతికి
||సాంపు||

కాంత నీ చిత్తమే దొంగలసాని కనుమ
యింతటి వంకటపతి కిరవైనది
పంతపు నీ గుబ్బితే గుబ్బలి కొండకనుమ
మంతనాల కనుమాయె మగువ నీ పతికి
||సాంపు||

—12 సంపు. 115 సంకి.

పై సంకీర్తనములో పైకి కనిపించునవి
కనుమలు మాత్రమే. ఇందులో లోతైన
భావములు దాగియున్నవి. స్త్రీ వదన
మును సోమశిల కనుమతో, పిలుచును
గద్దెరాతి కనుమతో. కెమ్మోవిని ఎట్టి
శిల కనుమతో, గుబ్బలను గుబ్బలికొండ
కనుమతో పోల్చి వర్ణించినాడు అన్న
మయ్య. సోమనితోవదనమును బోల్చుట
వలన ముఖము కాంతివంతమైనదనియు,
ఎట్టిశిలతో పెడవిని బోల్చుటవలన మెత్త
నైనదనియు (ఎరుపురాయి మెత్తువు)
మనస్సును దొంగలసాని కనుమతో
బోల్చుట వలన మనస్సు దొంగదనియు,
సంచలమైదనియు; స్తనములను గుబ్బలి
కొండకనుమతో బోల్చుటవలన స్తన
ముల బొన్నకత్తముగలదనియు స్పష్టము.
ఈ భావమును శృంగార రసజ్ఞులు ఎఱుంగు
దురు. ఇంతకంటే శృంగార వర్ణనము
వేరొకటి గలదా! ఇట్లే అన్నమయ్య
స్త్రీ అంగములను మేపాది రాకులతోను,

‘అభినవ రామకృష్ణ’ అద్దేపల్లివారి కవితాహాసము

“ఋతు విలాసము”

- శ్రీ డా. జి. బి. ఎన్. ఆచార్య, ఎం.ఏ., పి.హెచ్.డి,

ఆధునిక సాహిత్యారామమునందనేక
మధుర రసకావ్య ఫలాలను పండించిన
‘అభినవ రామకృష్ణ’ దిరుదాంచితలు శ్రీ
అద్దేపల్లి లక్ష్మణస్వామిగారు రసజ్ఞ
సాహితీ లోకానికి సుపరిచితులు. వీరి
సుకవితా హాసమే ఈ ‘ఋతు విలాసము’.
మహాకవికాలిదానకృత ‘ఋతుసంహరము’
వలన ఆంధ్రీకరణాలే కాక స్వతంత్ర ప్రతి
పత్రితో, తద్వారా ప్రచోదితాలైన సుందర
ముదమార సఃశోభితఖండకావ్యప్రమానా
లన్నీ ప్రకృతి మాత కపాయనాలుగా
సమర్పించబడినాయి. ఇంకా సమర్పించ
బడుతూనే వున్నాయి. అందు అద్దేపల్లి
వారి ఋతు విలాసకావ్య సుమసౌందర్యం
సాహితీ లోకాన్ని సమ్మోహ సంభరిత
మొనరిస్తున్నది.

కావ్యాన్ని శ్రవ్యమనీ, దృశ్యమనీ
విభజించినట్లుగాక, కవిత్వాన్ని వర్ణక
మనీ, వస్తువనీ విభజించవచ్చు. వర్ణక
మంటే సంఘటనా చిత్రణం. వస్తువంటే
నిరపేక్షమైన బహుసంఘటనాప్రబంధం.
‘వస్తుకవిత దండయెనచో వర్ణక కవిత
పువ్వువంటిది.’¹ కాబట్టి వస్తుకవితలో
వర్ణక కవితకూడా వుండవచ్చు.

శంఖిణ్యాది జాతులతోనుబోల్చి శృంగార
రస పోషణలో మేటి ఆపించుకొ
న్నాడు.

ఈ విధముగ అన్నమయ్య మధుర
మంజులమైన సంకీర్తనములతో, యోగ
వైరాగ్యములతో స్వామిని కీర్తించి,
తరించి, జప బాహుళ్యము వైతము కీర్తించునట్లుచేసి తాను తరించి తరింపజేసెను.

వస్తుకవిత నియతమైన ప్రీతితోపాటు,
నిర్దిష్టమైన ప్రయోజనాన్ని కూడా అంది
స్తుంది. పూర్వాంధ్ర కావ్యాల్లో ఆతర్థ
తంగా వర్ణనాత్మకంగానేవున్న ఋతు
పట్టు శోభ నవ్య కావ్యాల్లో ప్రత్యే
కంగా వస్తునిర్దేశం కలిగి వర్ణనాత్మకమై
విలసిల్లుతూ వున్నది.

అనంత గంభీరమైన కాలమార్పి
అంగారే షడ్వతువులు. వీటిప్రభావంచేత
ప్రకృతి విభిన్న రూపాలను ధరించి,
సహృదయ నేత్రపర్య సౌందర్య విలాసా
లను వెలువరిస్తూ వుంటుంది. ‘ద్యా ద్యా
మాఘాది మాసాస్యాదృతుః’ మాఘము
మొదలైన రెండేసి మాసములు ఋతు
వనబడును. ఇయ రీతి ఋతుః. ఋగ తౌ
గలించునది.² అంటే ఋతు ధర్మాలు
మారుతూ వుంటాయి. మారుతున్న ఋతు
ధర్మా లన్నీ ప్రతిభాస్వతులైన కవి చంద్రు
ల వర్ణన పాటవానికి విషయాలై వారి
కవితకు అపూర్వమైన వన్నెను చేకూ
రుస్తూ వుంటాయి. ఈరహస్యా స్పెరిగిన
నవ్యకవులు షడ్వతువులను గంభీరభావా
లతో వర్ణించి ప్రత్యేకంగా ఖండకావ్యా
లను సంతరిస్తూ వున్నారు. సత్యంప్ర
దాయ కవితాముద్ర కలిగిన అద్దేపల్లివారు
కూడా ఋతువర్ణనలను చేపట్టటం సనుం
జసమూ, సమున్నతమూ అయివున్నది.

ఋతువిలాస కావ్యంలో ఏమి భాగా
లున్నాయి. మొదటి ఆహ ఆస ఋతువు
లకు సంబంధించియుండగా, ఏడవది ఆరు
ఋతువులను సామదాయికంగా వర్ణించిన
‘ఋతుపట్టు విలాసము’నకు సంబం
ధించి వున్నది. ఈ కావ్య మందలి చివరి

పద్యాలలో ఋతుపట్టుమునందలి సంవత్సరైక్య దృష్టిని వెలయించినారు. సంవత్సరమే ఒక పురుషుడు. ఈ భావం వేదముందు గల దని ఆభిజ్ఞుల ఆభిభాషణం. దానిని వీరు విప్పుప్టపరిచినారు. ఆధునికంగా ఋతువులను గూర్చి కావ్యాలను వ్రాసిన ఇతర కవులెవ్వరూ ఈ విషయాన్ని ప్రస్తావించి యుండలేదని కవి సుచూట్ కేశనాథ శత్రునారాయణగారి ఆభిప్రాయం కాబట్టి ఈ కావ్యం మిగిలిన కావ్యాలకంటే విలక్షణమైనదని నిర్ణయించవచ్చు.

ఈ కావ్యమందలి మొదటి ఖండిక 'వసంతము'. ఇందులో 'వసంతలక్ష్మీ మౌఢవుల' కల్యాణం కనుల పండువుగా వర్ణించబడింది. బహుశః కవిగారు లక్ష్మీనారాయణుల కల్యాణాన్ని దృష్టియందుంచుకొన్నారని చెప్పవచ్చు. 'నుఢురభంతే ఉపక్రమంతే కుభకార్యం కర్తుమితి సురభిః' 4 దీని యందు జనులు కుభకార్యము జేయనారంభింతురు. అని వసంత ఋతు లక్షణం చెప్పబడింది. దీని కనుగుణంగా కవిగారు వసంతలక్ష్మీ మౌఢవుల కల్యాణంతో వసంత ఋతువును ప్రకారంబించటం సమాచితంగా వుంది.

'చలువ వేడఁజల్లుమావి పందికలయందుఁ జేదలు మేల్కొట్టు పైని ముగ్గుటనుగొల్పు తలరుటాకుల తోరణంబులను గట్టి పూల జముకాణఁ బఱిరి నేలయల్ల'

ఈ విధంగా నుమనోజ్ఞంగా అలంకరించబడిన నేలనడుము కల్యాణ వేదిక నయనపర్యంగా శోభిల్లుతున్నది. ముతైదువులు, బంధువులు, పండితులు, మేళగాళ్లు ఇంకా తదితరులయిన పెద్దలు ఆసీనులై వున్నారు. అంతట పూనెలకలు వసంతలక్ష్మీని నయన మనోహరంగా అలంకరించి, వివాహ వేదిక మీది పీటపై కూర్చుండబెట్టినారు. వరుడు మౌఢవుడు ముందే కూర్చునియున్నాడు. వసంతలక్ష్మీ

వైభవాన్ని కవిగా రీతిధంగా వర్ణించారు.

'కన్య యొప్పులకుప్పు, లావణ్యరాశి, తళువలీ నెడు మోము పద్మంబు, నిటల మర్దచంద్రుఁడు, ముంగురు లళులు, బొమ్మలలరు విలుకాని చెఱకు విండ్లక్షీయుఁడు తెల్లతామర రేవలు, పల్లు వరుస మల్లెపూఁజాలు, కెమ్మోచి పల్లవంబు, హస్తంబు తిమ్మతూండ్లు, ప్రకస్తములగు మారువు అనంటు, లంఘములు నీరజములు పలుకు తేనియ, కోకిల స్వరము స్వరము, హాస మంచిత పుష్పవికాస; మటకు వరుఁడు మౌఢవుఁ డును మున్నె వచ్చియుఁ డె?'

ఈ నుదీర్ఘ వర్ణన నుమనోజ్ఞంగా ప్రబంధవర్ణనను తలపిస్తున్నది. ఈ పద్యంలో పూర్వకవుల ప్రయోగ వైఖరులు తొంగి చూస్తున్నాయి. అంగాంగ వర్ణనలకు ప్రబంధకవులు మిక్కిలి ప్రాధాన్య మిచ్చారు. అట్లే వీరు కూడా వసంతలక్ష్మీని సర్వాంగిణముగా వర్ణించారు. ప్రకృతిని మానవీకరించి, దృశ్య సాక్షాత్కారాన్ని కలిగించిన కవిగారి నేర్పు ప్రశంసనీయం. గ్రహించిన ఉపమలు, సంధించిన రూపకములు బొచ్చితీమంతములు, సుశ్రీమంతములు, అయివున్నవి. ఇందులోని శబ్దాన్ని నవమృదుల పల్లవసదృశాలు. భావసాంధ్యానికి, భావనైర్మల్యానికి కవిగారు వారసులనే విషయాన్ని ప్రపద్యాలు నిరూపిస్తున్నారు.

'సమయయాజ్ఞా కండవిరళోత్సాహ మొప్పు నిఖిలఃఖియవిధులను నేర్చుమీఱ నిర్వహించుచు నెలమిమైనెల తయలుతఁ దాళిబొట్టును గట్టించె లీల మేఱయఁ,'

సమయయాజ్ఞా కడు కాస్తోక్తంగా వివాహాన్ని జరిపించాడని సంప్రదాయ సిద్ధంగా వర్ణించారు. 'నిఖిల పరిణయ విధులను' అనటంచేత, మనసంప్రదాయానికి చెందిన సమస్తవిధాలను అని ధ్వనింప

జేసారు. భారతీయ సంప్రదాయాలలో 'కల్యాణము' విశిష్టమైనది. అందులోను 'తెలుగు' వారి పరిణయవిధులు విలక్షణమైనవి.

నిక్కమైన తెలుగుకవులు ఈ సంప్రదాయాన్నింటిని వర్ణించి తమ సంప్రదాయాభిజ్ఞతను చాటుకొనుటకు ప్రయత్నించారు. కవిగారు ఈ కావ్యంలో వివాహసంరంభాలను విపులంగా వర్ణించారు. తలంబ్రాలను బోయించటం, దండలను మార్పించటం, బ్రాహ్మణాశిర్వాదాల నిప్పించటం, సభ్యులందరికీ ఆత్తరు, పన్నీరులను జల్లించి, గంధాన్ని పూయించటం, ఫలాలను, తాంబూలాలను పెట్టి సమ్యానింపజేయటం మొదలైన విశేషాల నెన్నింటినో కవిగారు ముఖ్యక పూసగుచ్చినట్లు వర్ణించారు.

'ప్రీతిమై బెండ్లికె శోరి పెట్టినట్టి ఆవకాయయు, మాఁగాయ, అప్పడములు, వడియములు నింకెన్నియో వంటకములు భాజనములందుఁ జాట్టును వైచినారు.'

తెలుగువారికి సంబంధించినవీ, వివాహాల్లో వినియోగించేవీ, అయిన పదార్థాలను ప్రపద్యంలో 'చవు' లూరించేట్లుగా వర్ణించారు. 'పూవెలందులు మడిగట్టి వడ్డన చేసారని చెప్పటంచేత' కవిగారికి గల శ్రోత్రీయాచారప్రీతి వ్యక్తమవుతున్నది.

* మూడు దేవాలయములలో చాలా అక్రమములు జరగుచున్నందున నిరసన. - రాజమండ్రి వార్త

* ఆ మూడును మినహాయించి మిగిలిన అన్ని అక్రమరహితంగా నడచుచున్నందున ప్రశంసించుట సౌజన్య లక్షణ మగునగా.

‘గానగంధర్వ బిరుదంబు నూనినట్టి
గరనసారంగ గాయక సార్వభౌముఁ
గోరిపిలిపించి పాటక చేరి పెట్టి
రెల్లవారలు మనమల నుల్లసీల్ల!’

అని భోజనానంతర కార్యక్రమాన్ని వివరించారు. వినుగులేక విన్నపాటనే మళ్ళీ వినిపించుకొని పెండ్లివారందరూ మిక్కిలి ఆనందాన్ని పొందారనికర్ణించి, సాధారణంగా పెండ్లిండ్లలో జరిగేవిన్నోడ కార్యక్రమాలను జ్ఞప్తికి తెచ్చారు. ‘మన సారంగ గాయక సార్వభౌమడు’ ఆనటంలో ఒకవిశేషం వుంది. వసంతఋతువులో పుష్పములందాన్ని తనివిదీర శ్రుతి మృదలు చిత్రవిచిత్ర ఝంకారాలు చేస్తాయి. ‘ఝంకారము’ గుణ మాధారంగా తుమ్మెదవ గాయకనామం ఆపాదించబడింది. అందులోను కవిగారు ‘సార్వభౌము’ డనటం మిక్కిలివిశిష్టంగా వుంది.

‘అయిదుదినముల పెండిలి యన్నమాటె
కాని రెన్నెల్లుబందుగుల్ కడుపునిండ
భోజనమునేసి క్రొత్తవౌ పుట్టుములను
కట్టుకొని నున్న పడినారు కల్లగాదు.’

అని మనలో ‘అయిదుదినముల పెండి చేసే ఆచారంకూడా వుందని తెలియజేశారు. దీని ప్రాచుర్య మిప్పుడు తగ్గినట్లు గమనించాలి. నూతన వస్త్రాలను పెట్టే ఆచారంమాత్రం ఇప్పుడూ అవిరళంగానే వున్నది. ‘రెన్నెల్లు బందుగుల్ కడుపునిండ భోజనమునేసి’ అని వర్ణించటంలో చైత్రవైశాఖమాసాలు రెండూ వసంతఋతువుకు సంబంధించినవే అని స్ఫురింపజేసారు.

ఈవిధంగా కవిగారు ‘వసంతలక్ష్మీ మాధవుల’ కిల్యాణాన్ని వర్ణించేవ్యాజంలో తెలుగువారి పెండ్లి సందడిని తనివిదీర వర్ణించి తమ ఆంధ్రత్వాన్ని నిరూపించుకున్నారు.

‘పెండ్లిసందడిలోనఁ బూవిల్లుఁగూడి
వలపుమోపరితుంట పూవెలఁదుకలను
వరుసఁ గడలించి చూచి లాభంబు లేక
చల్లగా సాఁగిపోయె నెచ్చటికొ యొరుల
కంటఁబడకుండ, ఆ మొగ్గకన్నెపిండు
కామవశతను దిరుగు మలీమసాళిఁ
జెంతఁ గని మూతులన్ మోడ్చి
లోని కనువిప్పి చూడదు దోస మనుచు.’

అని రసవత్తరంగా వసంత ఋతు నిష్క్రమణాన్ని చమత్కరించారు. ఈ ఖండికలో ఇంకా ‘స్మరకరము’, ‘మధుమాసము’, ‘చిగురుదొంగరు’, ‘పట్నడము’ ‘వసంతుడా!’, ‘వసంతనామ సార్థక్యము’ అనేభాగాలున్నాయి. ‘గాలిలేరు, చిల్లల వానవములు, మీ. పతాకము, బంధర మ్యా’, మొదలైన శబ్దచిత్రాలును నోజ్జంగా వున్నాయి. వేపపూవు పచ్చడిని ‘అచ్చపు వెల్లుబువ్వ’లో పోల్చటం మిక్కిలి వుదాత్తంగావుంది. ఇంకా అనేక విధాలుగా వసంతుణ్ణి కొనియాడుతూ, స్వాగత గీతాలను ఆలపించారు. ‘శ్రీ వసంత!’ అను సంబోధనలోని ‘శ్రీ’ అనే అక్షరం అక్షయమైన వసంత సౌభాగ్యాన్ని తెలియజేస్తున్నది.

‘అరు బారుల పల్లవ వి
స్ఫురదురుతర నవలతాంత నువమాసంప
ద్ధరిమవసంతం బని యం
దురు నా కది సార్థకముగఁ
దోచును మదిలో!
ధరవర్ణవృత్తయమున
మరకత మగు మకరతంబు, మఱిసివు మనో
హర ఋతువతంస మగుటను
సరిపోయెను నీవ నీవసం తాఖ్యయిటుల్!’

అని వసంత నామసార్థక్యాన్ని సమాజ సుందరంగాను, చమత్కారంగాను సమర్థించారు. వైద్యముగ శోలోని, రెండో పద్యమండలి సారశమత్కారం నద్యో

హృద్యము - అనవద్యము. మరకతము - మరకతముగను, వతంసము - వసంతము గను వర్ణవృత్తయాన్ని పొందా యని కవి గారి సంభావన. ‘మరకతము’ అనునది ‘మరకతము’ యొక్క మారుపాప మని ‘శబ్దరత్నాకరము’ చెప్పుచున్నది. ‘వసంతము’ అనునది ‘వతంసము’ యొక్క మాపాంతర మని చమత్కరించటం కవి గారి ప్రతిభాజన్యము. ‘వతంసము’ అనునది శ్రేష్ఠ తావాచకము. ఋతువులలో కల్ల శ్రేష్ఠమైనది ‘వసంతము’. అంతేకాక వసంతము ‘ఋతురాజు’ అనే ప్రతీతి వున్నది. అందుచేత వసంతానికి నామ సార్థక్యం చేకూరిందని కవిగాలిలో పాటు మనంకూడా అంగీకరించాలి. ఋతు నామానికి సార్థక్యహేతువు నూహించటమే వర్ణభోగిని చాటుతున్నది. అందులోను, కవిగారు చూపించిన పైహేతువు పరమోత్కృష్ట హర్షదాయకమైన విలక్షణతలో విరాజిల్లుచున్నది. *

1. ‘నవతారంగం’ (హ్యాససంపుటి) డా. జి. వి. కృష్ణారావు. పుట. 170
2. అమరకోశము : పుట. 96
3. ఋతువిలాసము - పరిచయము. పుట. 12
4. అమరకోశము : పుట. 101
5. ‘నిటల మర్ధ చంద్రుడు’ - అనేకవిగారి ప్రయోగం ‘విజయవిలాసము’ లోని ‘చందనగంధి నెచ్చుదురు చందురులో సగఁతాల...’ (ప్రథ. ఆ. పద్య. 149) అనే కర్లననూ, ‘మనుచరిత్ర’ లోని ‘అరచంద్రుని లేట నవళులింతు లలాట పట్టిఁ దీర్చిన గంగ మట్టితోడఁ (తృ. ఆ. పద్య. 71) అనే కర్లననూ తలపిస్తున్నది. మిగిలిన వర్ణనలనూకూడా పూర్వకపుట ప్రయోగాలతో సమన్వయం చేసుకోవచ్చు.

‘చాణక్య నీతిదర్పణము’

(రాజు - రాజ్య లక్షణాలు)

- కమారి పి. కనుమ, ఎం. పి.

నవనందులపై ప్రవేశించిన తన అనన్య ధారణ రాజనీతిజ్ఞతతో ఎత్తుకు ఎత్తులు వేసి, దానీపుత్రుడని హేళన చేయబడిన చంద్రగుప్తమౌర్యుని సింహాసాన్ని ఆధిష్టించడం, తాను గలిచిన తర్వాతనే జుట్టును ముడి వేసుకున్న ఆచార్య రాజకీయ దురంధుడు చాణక్య వయ్యడు, పాలకుల అన్యాయాన్ని అరికట్టి, కాణేలీపుత్రునికిపట్టంగట్టిన ప్రచండ ప్రజ్వాలి చాణక్యడే! చంద్రగుప్త మౌర్యుని కడిభుజంగా ఎత్తిన ధ్వజాన్ని దించకుండా పాలించిన ఘనుడు.

కాటిల్వడు తన అనుభవసారాన్ని వడబోసి రచించిన గ్రంథరాజమే ‘అర్థశాస్త్రము’. అది ప్రాచీన భారతీయ రాజనీతుల దర్పణము. అర్థశాస్త్రముతో పాటు పండితుల దృష్టికి రాని మరో గ్రంథాన్ని కూడ చాణక్యడు రచించాడు. అదే ‘చాణక్యనీతిదర్పణము’, ఇది స్త్రీ, విప్ర, విద్యాది సాంఘిక ధర్మాలను పూసగచినది. ధనధాన్య నైస్యాదీ ఆర్థిక విశేషాల ప్రాముఖ్యాన్ని తన నూత్రాన నిలిపినది మంత్రి, రాజలక్షణాదులను మాల కూర్చినది. ఇది అది యననేల సర్వసంఘాపయుక్త విశేషాల సమాహార మణిహారమే ఈ ‘చాణక్యనీతి దర్పణము’.

‘నీతిదర్పణ’ స్లోకాలన్నీ వివిధశాస్త్ర గ్రంథాలనుండి ఏర్పికూర్చిన అపూర్వ

రత్నాలు. చాణక్యనిదృష్టిలో భూమిలో మూడే రత్నాలు. ‘పృథివ్యాం శ్రీణి రత్నాని । జల మన్నం సుభాషితమ్ ॥ మూఢులు పాపాణ ఖండాల్ని రత్నాలుగా భావిస్తారట! ఈ సుభాషిత రత్నాలు వివిధ గ్రంథాలనుండి గ్రహించబడినవి. దీనినే చాణక్యడు మొదట చెప్పాడు.

‘నానా శాస్త్రోద్భవం వక్ష్యే ।’ నానా శాస్త్రాలనుండి ప్రతిగ్రహించాడట! అవి ‘రాజనీతి సమచ్ఛయం ।’ నడుం నొప్పిపెట్టేట్టు ఈ వేదకులాట ఎందుకుట.

‘లోకానాం హితకామ్యయా !

యస్య విజ్ఞాన మార్తేణ ।

సర్వజ్ఞత్వం ప్రతిపాద్యతే ॥’

లోకల హితం కోరాడు.

విజ్ఞానమౌత్రమచేతనే సర్వజ్ఞత్వాన్ని పొందునట! అందుకే ‘నేను సమకూర్చుచున్నాను.’ ‘(తదహం సంప్రవత్స్యామి,)’ అని ధంకా బహాయించి చెప్పాడు.

‘చాణక్య నీతిదర్పణమ్’లో రాజనీతిని గూర్చిన స్లోకాలన్నీ చాణక్యని భావాలకు ఎత్తిపట్టిన మణి దర్పణాలు.

రాజు ఎలా ప్రవర్తన చేసే తనరాజ్యాన్ని పరికాలాలపాటు నిలుపుకోగలడో ఇలా చెప్పాడు చాణక్యడు. ‘భ్రమన్ సంపూజ్యతే రాజా!’ దేశంలో ప్రజల యోగక్షేమానరయుటకోసం తిరుగుతూ ఉంటేనే రాజు పూజింపబడతాడు. ఇచ్చట ‘రాజ’ శబ్దం సాభిప్రాయంగా ప్రయోగించబడినది. ‘చక్రవర్తి సార్వ

భౌమాపి’ పదాలు సమస్తభూమి నేలే రాజుకు వర్తిస్తాయి. కాని ‘రాజన్’ శబ్దం ప్రజలను పాలించే తీవ్రతనుకీ అనువర్తిస్తుంది. ‘రాజా రాట్ పార్థివః త్మృభృత్ నృపః...’ అని ఆమరకోశమ్. ప్రజాపాలకుడే అసలు నీతిలైన రాజు. అలాటి రాజు రాజుగా మనగలగాలంటే నైస్య, భుజబలాలు, వానితోపాటు ప్రజాబలంకూడా ఉండాలని గుర్తించిన మహా రాజకీయశక్తి చాణక్య మహామంత్రి.

రాజుకు నైస్యము, బాహువీర్యము బలం. ‘బాహువీర్యం బలం రాజ్ఞః!’ ‘బలం విద్యా చ విప్రజ్ఞానం । రాజ్ఞాం నైస్యం బలం తథా’ విప్రులకు విద్య ఎలాగో రాజులకు నైస్యం అలాగే బలం. రాజు శత్రువులపట్ల ఎలా ప్రవర్తించాలి?

‘అనులోమేన బలినం ।

ప్రతిలోమేన దుర్బలమ్ ।

ఆత్మకుల్యం బలం శత్రుం ।

విసయేన బలేన వా ॥’

తనకన్న బలవంతుని అనుకూలత చేతను, దుర్బలుని ప్రతికూలతచేతను, సమానుడైన శత్రువును విసయం చేతగాని, బలంచేతగాని, సాధించాలి.

రాజుకు నైస్యంకంటే ఎక్కువ ఆత్మ సర్వమైనవి మంచి, సమయస్ఫూర్తియుతమైన సలహాలు. కుటిలమైన వాక్కులనే వినివవాడు ఊబిలో దిగపడటం భాయం. అందుకే

* నిన్ను : నాకుగమనములలో ఆపార్చి ఏమంచి పని చేయలేక పోయింది.

* నేడు : మంచిపనులు ఏవిచేయడానికి మా పార్టీకి 8 నెలలు చాలా స్వల్ప కాలం.

'మంత్ర హీనా శ్చ రాజానః ।
శీఘ్రం వినశ్యతి।' అన్నాడు.
'రాజా రాష్ట్రకృతం పాపం ।
రాజ్యః పాపం పురోహితః'

రాజుచేసిన పాపానికి పురోహితుడు
(అనగామంత్రీ) ఆశీర్వాదాలు పురో
హితుడే మంత్రీవలె వ్యవహరించేవాడు.)
బాధ్యుడు. రాజేమా ప్రజలు చేసిన
పాపాలకు బాధ్యుడు. ఇదెలా సమర్థ
నీయం? ప్రజాకృతపాపాలకు ముమ్మ
టికి రాజే బాధ్యుడు. ఎందుచేత నంటా
రా? రాజు ధర్మజ్ఞుడు ఐతే ప్రజలూ
ధర్మపరు లాతారు. రాజుపాపి అయితే
పాపాలు చేసుటంలో ప్రజలదీ అందె
వేసిన చేయి అవుతుంది. ప్రజలు రాజునే
ఆదర్శంగా అనుసరిస్తారు. రాజులానో
ప్రజలూ అలానే! అందుకే చాణక్యుడు
తెల్పిన ఈశ్లోకం అతి ప్రఖ్యాతిని పొంది
నది.

'రాజ్య ధర్మిణి ధర్మిణః ।
పాపే పాపాః సమే సమాః
రాజాన మనువర్తంతే
యథా రాజా తథా ప్రజాః'

ఈఒక్క శ్లోకంలోనే సర్వరాజనీతి
ఇట్టిదిపోయింది. ప్రజలను కన్నులంద్రీ
వలె పాలించగలిగిన రాజే రాజు. అతడే
వందనీయుడు.

కాని ఏరాజూ తనపిల్లలకు రాచరికపు
వారసత్వాన్ని ఇవ్వటానికే పాటుపడ్డాడు
గాని, ప్రజలను కన్ను లిడ్డలవలె
రక్షించి పాలించాలని తాపత్రయ పడ
లేదు. ఈవిషయాన్ని కాటిల్యుడు గుర్తిం
చాడు కాబోలు. అందుకే కొంపంగా 'నది
నాం సఖీనాం...' అంటూ ఓలిస్తున్నావు.
వారితోపాటు 'రాజుకు కూడా నమ్మక
వద్దు.' అన్నాడు. 'అతిదగ్గరగా వర్తిస్తే
నశిస్తారు. దూరంగా ఉంటే ఫలమేమీ

దక్కదు. కాబట్టి మధ్యేమార్గాన సేవించ
మన్నాడు. ఎవరిని? 'రాజా, వహ్నిః
గురుః । స్త్రియః' రాజుకోపిష్ఠి. కటి
లదూ అయితే ఎంతోకాలం నిలువలేదు.
'విలేన రక్ష్యతే ధర్మః । విద్యా యోగేన
రక్ష్యతే । మృదునా రక్ష్యతే భూషణః'
ధర్మం డబ్బువలన రక్షించబడుతుంది.
డబ్బులేనివాడు తనజానెడు పాట్లతోసం
ఎలాటి ఆశ్రమానికైనా వెనుదీయడు.
తుధార్మి 'సత్యం పీయూషవత్ పిబ !
మొదలైన ధర్మపన్నాలన్నిటినీ ఆవలకి
తోనేస్తుంది మరి! అందుకే 'ఆకలిబాధ'
ఆమాటనే తెలిసినాదే, అంటే డబ్బుం
టేనే ధర్మం రక్షించబడుతుంది. విద్య
అభ్యాసంచేత, రాజు మృదువుగ మనలి
తేనే రక్షించబడును.

రాజు దుర్మార్గుడు, ఆధర్మపరుడూ
అయినపుడు రాజ్యం అల్లకల్లోలమైనపుడు
ఏం చేయాలి?

'వరాజరాజ్యేన కుతః ప్రజానుఖమ్ ?'
అందుకనే ఒకటేమాట...
'వరం న రాజ్యం న కురాజరాజ్యమ్'
అని ఘంటాపథంగా వ్రావచ్చును.

'చెడ్డ రాజ్యం కంటే అసలు రాజ్యమే
తక్కువటం మేలుట' నిజమే కదా?
ఇది సార్వకాలిక నగ్నసత్యం.

'కుచిః క్షేమకరో రాజా' నిష్కప
టంగా ధర్మపథానుగామి, ప్రజాక్షేమం
కరుడునైన రాజే ప్రజలచేత పూజింప
బడతాడు. అలాటి రాజ్యంలోనే ప్రజలు
సత్యాన్ని అమృతంవలె సేవించ గలుగు
తారు.

'కాంతితుల్యం తపోనాస్తి' అన
గలుగుతారు. 'అజాగలస్తనం (మేక
మెడకిందిచున్న) వలె నిరర్థకం కాకుండా,
ధర్మార్థ కామమోక్షాలను సాధించి తమ
జీవితాలను సార్థక వరమతోగలుగుతారు.

మా (నవ) లీల

- శ్రీ ఉమ్మిటి విఘ్నేశ్వరరావు

* చిక్కని చీకటిలోనే

నొక్కడనే. నే వినామరొక చాయవరు

పెక్కడ వెదకినా గానీ

దక్కదు నే కన్నుపొడిచి దర్శింపగా

* పగటి ఎండవ రెండురూపమ్మలె

నేను నొకటి రెండవది నానడ, ఇంక

కా-ఎన్నిదీపాలెన్ని కాంతులు విర

జిమ్ము నన్ని ఛాయల విరాజిల్లాలను.

మనుజుల బట్టి, వారలు క్ష

మాఫలి వర్తిలు పద్ధతుల విలో

కన మొనరించి నాటి కెన

గా అవతారములన్ ధరించి నే

నునటులె వారితో నెనరు

నుల్కొన జీవని యాత్ర జేయుదున్

ఘనముగ పెక్కు మామము;

గానుజాడీ వారి నే నరుండనే.

* చేసిన పారపాటునకు పశ్చాత్తాపతడి

క్షమార్పణ చెప్పికోన్న మరల మాతా

చేర్చుకుంటాం.

- వార్త

* మీలో చేసిన-గురు మరల పశ్చాత్తాప

పడవలసి వస్తుండేమో అని సందేహం.

* వార్షిక సంచిక *

బరు 1 వ తేదీని వెలువడే సమాలోచన సంచిక ప్రత్యేక రచనలతో వార్షిక సంచికగా వెలువడును. రచయితలు సహృదయతతో సహకరింపఁ గోరిక.

వార్షిక సంచిక విడిప్రతి మూల్యము రు. 1-50.

* చదువరులకు *

పరిస్థితుల ప్రాబల్యంవల్ల సమాలోచన సంవత్సర చందా రు. 12-00 లకు, విడిసంచిక పె 60 పైసలకు నవంబరు 1 నుండి హెచ్చింప బడినది. నవంబరు 1 లోగా చందాదార్లుగా చేరినవారి పూర్వపు 10 రు॥ లకే వారి చందా పూర్తి అయ్యేవరకు పంపబడును.

* గమనిక *

1 వ సంపుటము వాల్యూములు అయిపోయినవి. రెండవ సంపుటము కొలది ప్రతులు ఉన్నవి నవంబరు 1 తరువాత మూడవ సంపుటము హాఫ్ క్యాలికో బైండుతో సప్లయ చేయబడును. పోస్టేజీతో సహా వాల్యూము వెల రు. 20 లు ఎం. ఓ. చేసిన రిజిష్టర్డు పోస్టులో పంపబడును. వి. పి. పద్ధతి లేదు

— సంపాదకుడు

అడ్రసు :—

సంపాదకుడు, ఋతు సు నీ తారా మ శాస్త్రి,

రిజైర్డ్ తెలుగు లెక్కరూ, వి. టి. జి. కాలేజి,

6-8-7, ఇన్నీసుపేట (త్యాగరాజనగర్), రాజమండ్రి-1.